

Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce
Krajowego Mechanizmu Prewencji
w I kwartale 2011 roku

1. Wprowadzenie

Na koniec pierwszego kwartału 2011 r. 57 państw było Stroną Protokołu fakultatywnego do Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (zwanego dalej OPCAT lub Protokołem). Spośród nich 34 państwa wyznaczyły krajowe mechanizmy prewencji¹.

Zadania Krajowego Mechanizmu Prewencji (zwanego dalej KMP lub Mechanizmem) wykonuje w Polsce Rzecznik Praw Obywatelskich (dalej RPO), przeprowadzając wizytacje zapobiegawcze w miejscach zatrzymań, celem ochrony osób pozbawionych wolności przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem².

Od stycznia 2011 r. działalność Mechanizmu jest realizowana przez jeden Zespół, wizytujący wszelkiego rodzaju miejsca zatrzymań, o których mowa w art. 4 OPCAT. W skład nowego Zespołu merytorycznego w Biurze RPO wchodzi siedem osób. Obsada personalna Zespołu nie pozwala na pełną realizację wizytacji zaplanowanych w harmonogramie wizytacji KMP w roku 2011 r., dlatego też w zależności od potrzeb - w wizytacjach biorą również udział pracownicy Zespołu Prawa Karnego. Wsparcie Zespołu „KMP” stanowią również pracownicy Biur Pełnomocników Terenowych RPO z Gdańska, Wrocławia oraz Katowic.

¹ Albania, Armenia, Azerbejdżan, Chile, Cypr, Czechy, Dania, Estonia, Kambodża, Kostaryka, Francja, Gruzja, Gwatemala, Niemcy, Honduras, Lichtenstein, Luksemburg, Malediwy, Mali, Malta, Mauritius, Meksyk, Nigeria, Nowa Zelandia, Polska, Republika Mołdowy, Republika Macedonii, Senegal, Słowenia, Hiszpania, Szwecja, Szwajcaria, Wielka Brytania, Urugwaj - www.apr.ch, dane na dzień 31 marca 2011 r.

² Art. 3 OPCAT

W okresie od 1 stycznia do 31 marca 2011 r. pracownicy wskazanych powyżej Zespołów dokonali 29 wizytacji różnego rodzaju miejsc zatrzymań, położonych na terenie całej Polski.

Od dnia 2 listopada 2010 r. pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji przeprowadzają wizytacje KMP w ograniczonym zakresie³. Spowodowane jest to rozpoczętymi pracami nad nowelizacją ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich, które mają na celu stworzenie właściwej podstawy prawnej do wykonywania zadań Krajowego Mechanizmu Prewencji, nałożonych na Rzeczpospolitą Polską w Protokole, w tym uregulowania dopuszczalności przetwarzania danych osobowych. Do czasu wprowadzenia stosownych zmian ustawowych pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji wykonują swoje czynności bez dostępu do danych osobowych wrażliwych. W harmonogramie wizytacji ujęte zostały domy pomocy społecznej oraz szpitale psychiatryczne. Zgodnie z nim w I kwartale 2011 r. Mechanizm przeprowadził 2 wizytacje w domach pomocy społecznej. Niemniej jednak, mając na uwadze specyfikę domów pomocy społecznej oraz szpitali psychiatrycznych, a także dotychczasowe doświadczenia pracowników wykonujących zadania Krajowego Mechanizmu Prewencji w tego typu jednostkach, stwierdzono, że nie jest możliwym rzetelne oraz wiarygodne zweryfikowanie stanu przestrzegania praw i wolności osób w nich przebywających bez możliwości dostępu do danych osobowych, w tym danych wrażliwych. Wizytacje w domach pomocy społecznej oraz w szpitalach psychiatrycznych w zawężonym zakresie, tzn. bez analizy dokumentacji, sprowadzały się w głównej mierze do przeprowadzenia oglądu zewnętrznego placówki.

W związku z tym, z dniem 9 lutego br. Rzecznik Praw Obywatelskich podjęła decyzję o zawieszenia przeprowadzenia wizytacji prewencyjnych w domach pomocy społecznej oraz szpitalach psychiatrycznych do czasu wprowadzenia w życie stosownych zmian ustawowych.

Ograniczony dostęp do danych osobowych, w tym danych wrażliwych wpłynął również na skład zespołów wizytujących. Do udziału w wizytacjach nie włączono ekspertów zewnętrznych. Nie został zatem spełniony wymóg interdyscyplinarności

³ Zarządzenie Nr 5/2010 RPO z dnia 2 listopada 2010 r. w sprawie czasowego ograniczenia zakresu wykonywanych zadań przez pracowników Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji”.

składu grupy wizytacyjnej. W wizytacjach uczestniczyli głównie prawnicy i politolodzy o specjalizacji resocjalizacyjno - kryminologicznej.

Poniżej zaprezentowano wyniki wizytacji przeprowadzonych w pierwszym kwartale 2011 r. w różnego rodzaju miejscach zatrzymań, ze wskazaniem zasadniczych problemów, jakie w nich dostrzeżono, a także działania podejmowane w ramach współpracy krajowej i międzynarodowej Krajowego Mechanizmu Prewencji.

2. Spotkania i konferencje w Polsce

W dniu 14 marca 2011 r. odbyło się spotkanie Rzecznika Praw Obywatelskich oraz członków Zespołu "Krajowy Mechanizm Prewencji" wraz z przedstawicielami "Porozumienia na rzecz wprowadzenia OPCAT". "Porozumienie" jest grupą inicjatywną, w skład której wchodzi przedstawiciele środowisk akademickich oraz organizacji pozarządowych, działających na rzecz praw człowieka oraz ich ochrony. Przedmiotem spotkania była ocena działalności Krajowego Mechanizmu Prewencji w Polsce w 2009 r. Członkowie "Porozumienia" przedstawili Rzecznikowi oraz członkom KPM ewaluację dotyczącą organizacji Mechanizmu wraz z opinią dotyczącą opublikowanego w 2009 r. Raportu z rocznej działalności KMP. Rzecznik Praw Obywatelskich poinformowała przedstawicieli "Porozumienia" o trudnościach związanych z nowelizacją ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich, której celem jest uregulowanie na gruncie prawa krajowego funkcjonowania Krajowego Mechanizmu Prewencji oraz o sytuacji finansowej KMP. Dyrektor Zespołu "Krajowy Mechanizm Prewencji" omówiła zmiany jakie zostały wprowadzone w organizacji i funkcjonowaniu KMP w roku bieżącym. Ponadto, wskazała na problem niewystarczającej liczby pracowników Zespołu oraz braku ekspertów zewnętrznych, którzy podczas wizytacji prewencyjnych wsparliby działalność Mechanizmu specjalistyczną wiedzą. W związku z tym, Rzecznik Praw Obywatelskich zwróciła się do "Porozumienia" z prośbą o pomoc w stworzeniu listy specjalistów. Następnie omówione zostały spostrzeżenia "Porozumienia" przedstawione w ocenie działalności KMP. Większość poruszonych kwestii dotyczyła kształtu raportu rocznego z działalności KMP.

W dniach 7-8 kwietnia br. przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji wzięli udział w konferencji "Stosowanie i wykonywanie środków wychowawczych, w tym środka tymczasowego, w kontekście specyfiki młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii" (dalej MOW, MOS) organizowanej przez Ministerstwo Edukacji Narodowej we współpracy z Ministrem Pracy i Polityki Społecznej, Rzecznikiem Praw Obywatelskich, Rzecznikiem Praw Dziecka oraz Ośrodkiem Rozwoju Edukacji. Podczas konferencji pracownik KMP wygłosił referat nt. funkcjonowania Krajowego Mechanizmu Prewencji jako metody poprawy jakości pracy MOW i MOS.

3. Współpraca międzynarodowa Krajowego Mechanizmu Prewencji

Przedstawiciel Krajowego Mechanizmu Prewencji uczestniczył w czwartych warsztatach tematycznych krajowych mechanizmów prewencji w dniach 14-15 marca w Paryżu. Spotkanie poświęcone było bezpieczeństwu i godności w miejscach pozbawienia wolności. Zostały one zorganizowane przez Radę Europy, w ramach programu „Utworzenie aktywnej sieci krajowych mechanizmów prewencji przeciw torturom, działalność sieci partnerskiej współpracy Peer-to-Peer”.

Pierwszego dnia szkolenia eksperci Rady Europy, CPT⁴ oraz SPT⁵, a także przedstawiciele krajowych mechanizmów prewencji omówili podstawowe zasady i elementy monitorowania bezpieczeństwa i godności w miejscach pozbawienia wolności, przedstawili sposoby wykorzystywania różnego rodzaju środków nadzoru w celu zapewnienia bezpieczeństwa osobom pozbawionym wolności (wykorzystanie kamer telewizji przemysłowej, nagrywanie przesłuchań prowadzonych przez funkcjonariuszy policji), a także dokonali przeglądu doświadczenia w poszczególnych krajach w zakresie zapobiegania samobójstwom w miejscach detencji. Eksperti podkreślali konieczność respektowania godności każdej osoby – bez względu na czas i miejsce jej izolacji. Fundamentalne prawa człowieka, w tym np. prawo do życia i poszanowania godności osobistej nigdy bowiem nie podlegają ograniczeniom. Zaproponowano rozważenie możliwości udziału pracowników krajowych

⁴ Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu

⁵ Podkomitet do Spraw Prewencji Tortur

mechanizmów prewencji w szkoleniach personelu służby więziennej oraz funkcjonariuszy policji (np. ok. godzinny cykl podczas każdego szkolenia). Miałyby to na celu poszerzenie zakresu edukacji funkcjonariuszy i ukazanie im innego punktu widzenia – podkreślenie konieczności zachowania równowagi pomiędzy bezpieczeństwem a godnością.

Jednocześnie omawiając poszczególne środki nadzoru w miejscach detencji eksperci wielokrotnie podkreślali, iż obecnie obowiązujący trend montowania kamer telewizji przemysłowej, który powinien mieć na celu przede wszystkim dobro osoby pozbawionej wolności, przyczynia się do redukcji osobistego kontaktu oraz relacji między ludźmi. Zaakcentowali, iż tego typu nadzór powinien mieć charakter wyłącznie dodatkowy; nie może zaś prowadzić do wyeliminowania ludzkiej obecności i kontaktu pomiędzy personelem miejsc pozbawienia wolności, a osobami w nich przebywającymi.

Drugi dzień warsztatów poświęcony był tematyce karania dyscyplinarnego, stosowania izolacji, używaniu środków przymusu bezpośredniego, a także różnego rodzaju broni (paralizator, gaz łzawiący, pałki), w kontekście poszanowania godności. Eksperci wskazywali jakiego rodzaju sposoby karania należy uznać za niedopuszczalne, np. przeniesienie do celi z silniejszymi i agresywnymi osobami, zakaz aktywności poza celą. Istotny jest również cel stosowania środków dyscyplinarnych. Osoby pozbawione wolności, powinny otrzymać jasne i wyraźne informacje, iż założeniem karania jest zapewnienie porządku i przestrzegania praw innych przebywających w miejscu detencji osób. Krajowe mechanizmy prewencji powinny weryfikować czy zatrzymani otrzymują konkretne informacje o przyczynach ich ukarania.

4. Jednostki penitencjarne

W pierwszym kwartale 2011 r. wizytacje Krajowego Mechanizmu Prewencji objęły jeden areszt śledczy⁶ oraz trzy zakłady karne⁷. Ustalenia dokonane w trakcie

⁶ Areszt Śledczy w Grójcu (17-18.02.2010).

⁷ Zakład Karny w Kluczborku (10-11.02), Zakład Karny w Tarnowie-Mościce (1-3.03), Zakład Karny w Płocku (23-24.03).

wizytacji Zakładu Karnego w Tarnowie Mościcach oraz Zakładu Karnego w Płocku zostaną przedstawione w kolejnym sprawozdaniu kwartalnym.

4.1. Warunki bytowe

W wizytowanych jednostkach stan techniczny pomieszczeń był bardzo zróżnicowany. Nowo wybudowane pawilony nie budziły zastrzeżeń wizytujących. Wszystkie cele posiadają zabudowane kąciki sanitarne (ZK Kluczbork, AŚ Grójec), a łóżka piętrowe wyposażone są w drabinki i bariery zabezpieczające przed upadkiem (ZK Kluczbork). O wiele gorsze warunki bytowe panowały w starszych pawilonach. Podłogi były zniszczone, ściany brudne i niejednokrotnie zagrzybione – pawilon A w Zakładzie Karnym w Kluczborku. Administracja Zakładu planuje sukcesywnie remontować opróżnione cele, po przeniesieniu osadzonych do nowo wybudowanego pawilonu. Gruntownej modernizacji wymaga również pawilon A w Areszcie Śledczym w Grójcu. W trakcie wizytacji niektórych cel stwierdzono brak wentylacji, a osadzeni w nich skazani sygnalizowali duszność po zamknięciu drzwi, której nie mogli uniknąć np. uchylając okna, gdyż niska temperatura na zewnątrz nie pozwalała na taki zabieg. Na ścianach cel widoczne były zacieki/grzyb. Większość cel pawilonu A wyposażona jest w stare, dość wyeksploatowane sprzęty, a największe zastrzeżenia wizytatorów w tym zakresie budziły piętrowe, metalowe łóżka. Wszystkie, które obejrzeliz wizytatorzy, choć były zabezpieczone przed upadkiem z górnych łóżek, to jednak nie posiadały drabinek wiodących do górnego poziomu. W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji, ich brak może przyczynić się do upadków i spowodować ewentualne uszkodzenia ciała osób, które wchodzą na łóżka korzystając z dostępnych, a nieprzystosowanych do tego mebli lub próbując na nie wskoczyć. Dla osób o obniżonej sprawności fizycznej wejście na piętrowe łóżko może okazać się bardzo trudne lub praktycznie niemożliwe. Z informacji pozyskanych od Dyrektora Aresztu w Grójcu wynika, iż planuje on modernizację pawilonu A, niemniej jednak środki na ten cel nie są wystarczające. W roku 2011 zaplanowano jedynie prace malarskie w celach.

W wizytowanych jednostkach wszystkie cele były skanalizowane, w niektórych pawilonach doprowadzona jest również ciepła woda. Warunki mycia się i kąpieli w Areszcie Śledczym w Grójcu nie zostały ocenione negatywnie, choć osadzeni skarżyli

się na zbyt niską temperaturę panującą w pomieszczeniach łaźni, zbyt małą częstotliwość kąpiei (problem dotyczył wyłącznie osób niepracujących) oraz zbyt krótki czas na kąpiel. **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji należy zgodzić się szczególnie z uwagami dotyczącymi czasu i częstotliwości kąpiei.** Wprawdzie zgodnie z informacją Dyrektora jednostki dopuszcza się zwiększenie ilości kąpiei w tygodniu w czasie upałów również niepracującym osadzonym, niemniej jednak trudno uznać to za wystarczające. **Względy organizacyjne i restrykcyjna oszczędność nie powinny powodować sytuacji, w której człowiek może się dokładnie umyć jedynie raz w tygodniu mając na tą czynność 10 min.** Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie regulaminów organizacyjno-porządkowych wykonywania kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania (Dz.U.2003 r., Nr 152, poz.1493 i 1494) nakazują, aby osadzeni utrzymywali należytą czystość osobistą. W związku z powyższym, **w ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji uznanie, iż minimalny wymóg w tym zakresie jest spełniony poprzez kąpiel raz w tygodniu jest wysoce wątpliwe.** Zgodnie bowiem z Zaleceniem nr Rec (2006) 2 dla państw członkowskich Rady Europy przyjętym przez jej Komitet Ministrów dnia 11 stycznia 2006 r. podczas 952 posiedzenia Delegatów Ministrów (dalej Europejskie Reguły Więzienne), Reguła 19.4 *udostępnia się odpowiednie pomieszczenia, tak aby każdy więzień mógł wykąpać się lub wziąć prysznic w temperaturze stosownej do klimatu, jeśli możliwe codziennie, lecz przynajmniej dwa razy w tygodniu (lub w razie potrzeby częściej) w interesie ogólnej higieny.*

Wizytujący każdorazowo weryfikowali również czy osadzeni nie są kwaterowani w warunkach przeludnienia. Zgodnie z udzielonymi informacjami przez Dyrektorów wizytowanych jednostek przeludnienie nie występuje. Osadzeni przebywają w warunkach zapewniających zachowanie przewidzianej w art. 110 Kodeksu karnego wykonawczego normy 3 m² powierzchni celi na osobę. Ustalenia dokonywane podczas wizytacji przez pracowników KMP niejednokrotnie wskazują na to, iż brak przeludnienia można stwierdzić jednak jedynie na poziomie statystycznym. Efekt ten osiągnąć jest poprzez stosowanie niewłaściwych praktyk. Przykładowo w Zakładzie Karnym w Kluczborku przez wiele lat utrzymywało się przeludnienie. Poszukując rozwiązania tego problemu zaadaptowano na cele mieszkalne świetlicę dla

tymczasowo aresztowanych. W liczbę cel mieszkalnych wliczane są również izby chorych (AŚ Grójec, ZK Płock). Co więcej, przedłużane są ponad normę pobytu niektórych osób w celi przejściowej (w trakcie wizytacji stwierdzono wystąpienie dwóch takich przypadków), co z kolei jest niezgodne z treścią art. 79b K.k.w. Z informacji kierownictwa jednostki wynika, że przyczyną tego stanu rzeczy jest zagrożenie przeludnieniem jednostki przy konieczności odpowiedniej klasyfikacji osadzonych, od której uzależnione jest ich dalsze rozmieszczenie w celach.

W tym miejscu konieczne jest przywołanie fragmentu uwag końcowych Komitetu Praw Człowieka wyrażonych po rozpatrzeniu szóstego sprawozdania okresowego Polski⁸. W punkcie 17 uwag końcowych Komitet wyraził troskę, że przeludnienie w aresztach śledczych i zakładach karnych nadal jest problemem. *Państwo Strona powinno pilnie podjąć działania dla rozwiązania problemu przeludnienia w aresztach śledczych i zakładach karnych, w tym poprzez częstsze stosowanie alternatywnych form karania, m. in. system dozoru elektronicznego, zwolnienia warunkowe, oraz ograniczyć stosowanie tymczasowego aresztowania.* Podobne stanowisko wyraził CPT w § 14 siódmego sprawozdania ogólnego⁹: *Próbując uporać się z problemem przeludnienia, niektóre kraje zwiększają ilość miejsc w zakładach karnych. Ze swej strony Komitet nie sądzi, aby pozyskiwanie nowych miejsc stanowiło samo w sobie długofalowe rozwiązanie problemu. Istotnie, niektóre kraje europejskie wdrożyły szeroko zakrojone programy budowy zakładów karnych, stwierdzając następnie, że populacja osadzonych rośnie wraz ze zwiększonymi możliwościami systemu penitencjarnego. Z kolei polityka ograniczania liczby osób skazanych na karę pozbawienia wolności znacznie przyczyniła się w pewnych krajach do utrzymania populacji w zakładach karnych na właściwym poziomie.*

Osadzeni przebywający w wizytowanych jednostkach korzystali z różnego rodzaju diet zdrowotnych. Zapewnione mają również otrzymywanie posiłków zgodnych z wymogami religijnymi np. islamu. W rozmowach indywidualnych wyżywienie ocenili na ogół jako dobre. Pojedyncze uwagi dotyczyły monotonii

⁸ Szóste sprawozdanie okresowe Polski (CCPR/C/POL/6) składane zgodnie z art. 40 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, rozpatrywane na posiedzeniach Komitetu (CCPR/C/SR.2746 i 2447), które odbyły się w dniach 12 i 13 października 2010 r. Uwagi końcowe przyjęte podczas 2766 posiedzenia w dniu 26 października 2010 r.

⁹ CPT/Inf (97) 10.

jadłospisu, zbyt rozcieńczonych zup i braku warzyw. Pięć osób skarżyło się na zbyt małe porcje posiłków, ale pozostałe oceniły je jako wystarczające (ZK Kluczbork).

Weryfikacja warunków bytowych we wskazanych powyżej jednostkach penitencjarnych pozwoliła na sformułowanie następujących **zaleceń Krajowego Mechanizmu Prewencji**: odnowienie cel mieszkalnych i łaźni w pawilonie „A” (ZK Kluczbork), ograniczenie czasu umieszczania osób pozbawionych wolności w celach przejściowych do okresu niezbędnego, który nie będzie przekraczać 14 dni, potraktowanie izb chorych zgodnie z przeznaczeniem, wyłączając je z listy cel branych pod uwagę przy stwierdzaniu występowania lub braku przeludnienia, stworzenie właściwych warunków bytowych osadzonym w pawilonie A, poprzez zapewnienie właściwej wentylacji cel oraz poprzez wyposażenie piętrowych łóżek w drabinki (AŚ Grójec). W odpowiedzi Dyrektor AŚ w Grójcu poinformował, iż osadzony może być pozostawiony w celi przejściowej przez okres dłuższy niż 14 dni w wyjątkowych przypadkach, jedynie na okres niezbędny do usunięcia przeszkód uniemożliwiających osadzenie w celi ogólnej zgodnie z obowiązującymi przepisami. Również izby chorych w ocenie Dyrektora AŚ w Grójcu są wykorzystywane jako cele zwykłe w wyjątkowych przypadkach. Łóżka piętrowe zostaną natomiast wyposażone w drabinki. Zdaniem Dyrektora AŚ warunki w celach mieszkalnych spełniają wszelkie wymogi sanitarno-bytowe.

4.2. Prawo do opieki medycznej

Opieka medyczna zapewniona osadzonym w wizytowanych jednostkach była świadczona na zróżnicowanym poziomie. Nie wystosowano w tym zakresie żadnych zaleceń do ZK w Kluczborku. Z kolei w AŚ w Grójcu zdecydowana większość osadzonych, z którymi rozmawiali członkowie zespołu wizytacyjnego, oceniła opiekę medyczną jako złą. Sygnalizowano problemy związane z długim oczekiwaniem na wizytę u dentysty czy lekarza - specjalisty (ortopeda), ale przede wszystkim wskazywano na problem braku profesjonalnej pomocy ze strony lekarza ambulatorium. Uwagi w tym zakresie dotyczyły m.in. odmawiania przyjęcia pacjenta i bagatelizowania objawów choroby, niewłaściwego leczenia (m.in. ordynowania leków, które w sposób oczywisty nie są pomocne w leczeniu danej dolegliwości) czy stawiania diagnozy bez badania chorego. Zarówno skazani, jak i tymczasowo

aresztowani podkreślali także, że sposób zwracania się do nich przez lekarza jest niekulturalny i nie są odosobnione przypadki niesłusznego zarzucenia pacjentom symulowania dolegliwości. Kierownictwo jednostki również potwierdziło brak odpowiedniej liczby lekarzy konsultantów zatrudnionych w więziennej służbie zdrowia oraz brak specjalistycznego sprzętu do wykonywania badań w jednostkach więziennych, co wiąże się z wydłużonym czasem oczekiwania i jednocześnie z dużym niezadowoleniem ze strony osadzonych.

W Areszcie Śledczym w Grójcu znajduje się jedna cela 5 – osobowa przystosowana dla osoby z niepełnosprawnością. Przystosowanie to ogranicza się jednak do celi, w którym znajduje się kącik sanitarny przeznaczony dla osoby poruszającej się na wózku i do miejsca w łazni dostosowanego do potrzeb osoby z niepełnosprawnością. W pozostałym zakresie Areszt nie jest dostosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych. Problem dotyczy m. in. konieczności pokonywania schodów wiodących do poszczególnych pomieszczeń, jak i szerokości wejść i drzwi.

Tymczasem Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu w orzeczeniu z 2006 r. w sprawie Vincent przeciwko Francji (6253/03) uznał, że osadzenie osoby niepełnosprawnej w więzieniu, gdzie nie może ona poruszać się, w szczególności, opuścić celi samodzielnie, jest „poniżającym traktowaniem” w rozumieniu art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

W zakresie opieki medycznej **Krajowy Mechanizm Prewencji sformułował następujące zalecenia:** zapewnienie wystarczającego i stałego dostępu do informacji dotyczącej praw pacjenta np. poprzez wywieszenie w widocznym miejscu w pomieszczeniach służących do przyjęć pacjentów „Karty Praw Pacjenta”, dostosowanej dla osób przebywających w warunkach izolacji penitencjarnej (AŚ Grójec); pełne dostosowanie infrastruktury Aresztu do potrzeb osoby z niepełnosprawnością. W odpowiedzi Dyrektor AŚ w Grójcu pozytywnie ustosunkował się do zaleceń Mechanizmu dotyczących „Karty Praw Pacjenta”, rozpoczął również wstępne prace zmierzające do wyliczenia kosztów związanych z potrzebą przystosowania obiektów budowlanych w jednostce dla potrzeb osoby niepełnosprawnej.

4.3. Traktowanie osadzonych oraz środki przymusu bezpośredniego

W rozmowach indywidualnych większość ocen osadzonych dotyczących traktowania przez funkcjonariuszy była pozytywna. Rozmówcy odpowiedzieli przecząco na pytanie, czy funkcjonariusze Służby Więziennej naruszyli ich nietykalność osobistą lub niewłaściwie potraktowali. Nie byli też świadkami takich niedozwolonych zachowań wobec innych osadzonych (ZK Kluczbork, AŚ Grójec). Uwagi dotyczyły pojedynczych funkcjonariuszy działu ochrony, którzy zgodnie z informacją skarżących, nie zwracali się do nich w sposób kulturalny i w stosownej formie (zwracanie się do osadzonych po nazwisku, bądź zwracanie się „na ty”). Wizytujący przypomnieli, że zgodnie z treścią art. 27 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej¹⁰, funkcjonariusze i pracownicy Służby Więziennej w postępowaniu wobec osób pozbawionych wolności są obowiązani w szczególności szanować ich prawa i godność. Na konieczność wykonywania z poszanowaniem godności ludzkiej kary, środków karnych, zabezpieczających i zapobiegawczych wskazuje również treść art.4 K.k.w. W zakresie traktowania **Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił**: wyeliminowanie nieprawidłowości w traktowaniu osadzonych przez poszczególne osoby z personelu jednostki. W odpowiedzi Dyrektor AŚ w Grójcu poinformował przedstawicieli KMP o zorganizowaniu szkoleń wewnętrznych dotyczących zasad służbowego zachowania w kontakcie z osadzonym, przestrzegania zasad etyki zawodowej oraz roli komunikacji społecznej.

Środki przymusu bezpośredniego

W wizytowanych jednostkach żaden z osadzonych nie zgłaszał uwag dotyczących umieszczenia w celi zabezpieczającej i stosowania innych środków przymusu bezpośredniego (ZK Kluczbork, AŚ Grójec).

Niemniej jednak wątpliwości Krajowego Mechanizmu Prewencji wzbudził stan celi zabezpieczającej w zakresie stworzonych warunków bytowych osadzonego w Areszcie Śledczym w Grójcu. W dniu wizytacji pomieszczenie zabezpieczające było zimne i choć nie przebywał w nim żaden osadzony, to jednak wizytatorzy stwierdzili, że kaloryfer zamontowany w przedsionku wiodącym do pomieszczenia, w którym umieszczany jest człowiek, nie był wystarczający do ogrzania celi. Nie było również

¹⁰ Dz.U. Nr 79, poz.523 ze zm.

WC dla osadzonego. Do załatwiania potrzeb fizjologicznych osadzonemu służyło wiadro.

W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji, pozbawienie człowieka możliwości załatwienia potrzeb fizjologicznych w toalecie i oferowanie mu do tego celu wiadra, narusza jego godność i stoi w sprzeczności z treścią art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Należy zwrócić uwagę, że zgodnie z Regułą 19.3 Europejskich Reguł Więziennych, *więźniowie mają bezpośredni dostęp do pomieszczeń sanitarnych, które są higieniczne i respektują prywatność*. Z kolei Wzorcowe Reguły Minimum Postępowania z Więźniami¹¹ stanowią, iż instaluje się odpowiednie urządzenia sanitarne, umożliwiające każdemu więźniowi załatwienie potrzeby fizjologicznej w każdym czasie, w czystych i przyzwoitych warunkach (pkt 12). **Udostępnienie osadzonemu jedynie wiadra w celu załatwienia potrzeby fizjologicznej w opinii KMP nie spełnia wskazanych powyżej standardów.** W związku z powyższym, **Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:** stworzenie właściwych warunków bytowych osadzonym w celi zabezpieczającej, poprzez modernizację mającą na celu zapewnienie w niej właściwej temperatury oraz sanitariatu. Dyrektor AŚ w Grójcu poinformował Mechanizm o zrealizowaniu powyższego zalecenia.

4.4. Odpowiedzialność dyscyplinarna

W czasie rozmów indywidualnych nieliczni osadzeni, którzy zostali ukarani dyscyplinarnie stwierdzili, iż zastosowana wobec nich kara nie była słuszna i współmierna do przewinienia. Pojawiły się również uwagi, co do sposobu wykonania kary dyscyplinarnej oraz braku wcześniejszego wysłuchania i poinformowania o prawie zaskarżenia decyzji o wymierzeniu kary dyscyplinarnej (AŚ Grójec). Zgodnie z § 55 Drugiego Sprawozdania Ogólnego CPT¹² *zarówno w interesie osadzonych, jak i personelu więziennego leży istnienie jasnych procedur dyscyplinarnych i stosowanie ich w praktyce; wszelkie białe plamy w tym zakresie łączą się z ryzykiem rozwoju systemów nieoficjalnych i niekontrolowanych. Procedury dyscyplinarne powinny przewidywać prawo osadzonego do wysłuchania go w sprawie zarzucanego mu*

¹¹ Nowy Jork 1984.

¹² [CPT/Inf (92) 3].

przewinienia, a także prawo odwołania się do wyższej instancji przeciwko wszelkim nałożonym sankcjom. Przepisy prawa krajowego gwarantują spełnienie wskazanych powyżej gwarancji (art. 7 oraz 145 k.k.w.), niemniej, jak wynika z wizytacji Krajowego Mechanizmu Prewencji zdarzają się sytuacje, że uprawnienia te nie są respektowane.

4.5. Prawo do skargi

W trakcie wizytacji Krajowego Mechanizmu Prewencji przeprowadzonych w pierwszym kwartale 2011 r. wizytujący pozytywnie ocenili możliwości składania skarg i wniosków przez osadzonych do dyrektora jednostki oraz innych kompetentnych władz. W wizytowanych jednostkach penitencjarnych przeważającą ich liczbą dotyczyła niewłaściwej opieki medycznej oraz wyżywienia.

4.6. Praca penitencjarna

W działach penitencjarnych wizytowanych jednostek pracują osoby legitymujące się wyższym wykształceniem. Opiekę psychologiczną zapewnia 1-2 psychologów (2 psychologów na 164 osadzonych w ZK w Kluczborku, 1 psycholog na 218 osadzonych w AŚ w Grójcu).

Administracja wizytowanych jednostek wskazywała, iż utrudnieniem w prowadzonej pracy penitencjarnej jest konieczność dokonywania częstych przemieszczeń osadzonych między celami, spowodowanych zmieniającą się stale liczbą tymczasowo aresztowanych i skazanych, których należy rozlokować odrębnie oraz koniecznością rozdzielania osób palących od niepalących. Zdarzały się sytuacje, w których osadzeni w celu uzyskania korzystnego dla nich zakwaterowania zmieniali swoje deklaracje odnośnie palenia bądź niepalenia tytoniu.

W wizytowanych jednostkach prowadzona była działalność profilaktyczna i edukacyjna w zakresie uzależnień (mityngi AA, programy edukacyjne, Krótkie Interwencje). Administracja jednostek sygnalizowała problem w zakresie braku osoby do prowadzenia zajęć adresowanych do osób uzależnionych od środków odurzających (AŚ w Grójcu). Niemniej jednak, w ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji istotnym problemem w zakresie prowadzonych oddziaływań penitencjarnych jest brak odpowiedniej liczby pomieszczeń do pracy. Przykładowo w ZK w Kluczborku

jedynym miejscem do prowadzenia zbiorowych zajęć o charakterze kulturalno – oświatowym, sportowym, profilaktycznym, społecznym czy religijnym była tylko świetlica. Sytuacja ta ulegnie poprawie dopiero po zasiedleniu nowego pawilonu.

4.7. Zatrudnienie

Osadzeni zatrudniani są głównie przy pracach na rzecz jednostki (obsługa pralni, kuchni, warsztat, magazynów, prace porządkowe). Liczba zatrudnionych odpłatnie to ok. 30 osób miesięcznie. Jest to niewielki procent całej populacji osadzonych w wizytowanych jednostkach. Pozyskanie ofert zatrudnienia u podmiotów zewnętrznych obecnie jest bardzo trudne. W opinii administracji jednostek wynika to głównie z braku dostatecznych kwalifikacji zawodowych skazanych oraz ustawowego wymogu zapewnienia im wynagrodzenia co najmniej na poziomie płacy minimalnej. Sytuacja ta jest szczególnie dotkliwa dla skazanych posiadających zobowiązania alimentacyjne, których liczba stale rośnie.

Kwalifikacje zawodowe osadzonych uzupełniane są przez prowadzone kursy zawodowe (przyuczające do zawodu malarza, tpeciarza, murarza, tynkarza oraz kucharza małej gastronomii, ogrodnika terenów zielonych, ślusarza, elektryka). Niemniej jednak, liczba organizowanych kursów jest bardzo mała. Przykładowo w ZK w Kluczborku przeprowadzono trzy kursy, które ukończyło jedynie 25 skazanych. W Areszcie Śledczym w Grójcu zorganizowano pięć kursów zawodowych.

4.8. Działalność kulturalno-oświatowa i sportowa

Niezwykle istotną kwestią jest również organizacja działalności kulturalno-oświatowej w jednostkach penitencjarnych. Zgodnie z Regułą 25.1 i 2 Europejskich Reguł Więziennych *Rygor jakiemu podlegają więźniowie zapewnia zrównoważony program aktywności. Rygor ten pozwala więźniom na spędzanie jak największej liczby godzin w ciągu dnia poza celą dla zapewnienia właściwego poziomu ludzkich i społecznych interakcji.*

Niestety stwierdzony brak odpowiednich pomieszczeń w wizytowanych jednostkach ogranicza nie tylko możliwości prowadzenia odpowiednich oddziaływań terapeutycznych, lecz wpływa negatywnie również na organizację zajęć kulturalno-oświatowych. Przyczyną ograniczonej oferty tego typu zajęć jest adaptacja świetlic na

cele mieszkalne¹³. Uboga jest również oferta organizowanych zajęć sportowych. Przykładowo w Zakładzie Karnym w Kluczborku poza grą w ping – ponga, osadzeni mogą jedynie korzystać z urządzeń do ćwiczeń siłowych, usytuowanych w wydzielonej części korytarza na jednym z oddziałów. Zgodnie z informacjami udzielonymi przez administrację jednostki, sytuacja ulegnie znacznej poprawie po zasiedleniu nowego pawilonu. Zostanie bowiem uruchomiona dodatkowa siłownia znajdująca się w tym pawilonie, wyposażona w nowoczesny, atestowany sprzęt do ćwiczeń, jak również oddany zostanie do użytku usytuowany na zewnątrz budynku kompleks sportowy. W okresie letnim osadzeni będą mogli grać tam w piłkę koszykową, badmintona, piłkę siatkową.

Z kolei w Areszcie Śledczym w Grójcu osadzeni mogą korzystać z dwóch świetlic, wyposażonych w telewizory, stół do gry w tenisa stołowego, stół do gry w piłkarzyki, stół do gry w bilard oraz drabinki do ćwiczeń. Niemniej jednak, w opinii wizytujących część sprzętu do gier znajdujących się w świetlicach była na tyle wyeksploatowana, że praktycznie niemożliwym jest korzystanie z takiej formy rozrywki świetlicowej.

Ponadto w rozmowach indywidualnych osadzeni podnosili kwestię braku dostępu do prasy (AŚ Grójec). W bibliotekach znajdowały się akty prawne dotyczące osób pozbawionych wolności, jednakże w większości nieaktualne (ZK Kluczbork).

Krajowy Mechanizm Prewencji pozytywnie ocenił stan i wyposażenie pól spacerowych znajdujących się na terenie wizytowanych jednostek. Wszystkie wyposażone były w ławki. Część z nich posiadała częściowe zadaszenie, chroniące przed opadami, jak również natryski do wykorzystania w czasie upałów (ZK Kluczbork), jak również sprzęt do ćwiczeń siłowych (AŚ Grójec).

Odnosząc się do oferty zajęć kulturalno-oświatowych w wizytowanych jednostkach **Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił**: jak najszybsze przywrócenie zasiedlonej świetlicy dla tymczasowo aresztowanych w pawilonie jej właściwej funkcji, zintensyfikowanie zajęć kulturalno – oświatowych na oddziałach, zwłaszcza w sezonie jesienno – zimowym, kiedy osadzeni nie mają możliwości korzystania z

¹³ W ZK w Kluczborku do dyspozycji osadzonych pozostawała tylko jedna świetlica. Druga pełniła funkcję celi mieszkalnej.

zewnętrznego kompleksu sportowego, stworzenie w pełni warunków do nabywania prasy przez osadzonych i udostępnianie wszystkim zainteresowanym prasy zakupywanej ze środków jednostki, zapewnienie wystarczającego i stałego dostępu osadzonych do Kodeksu karnego wykonawczego i innych aktów prawnych oraz do orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Europejskiego. W odpowiedzi Dyrektor AŚ w Grójcu poinformował KMP o złożeniu zamówienia na zakup odpowiedniej liczby aktów prawnych, które będą udostępniane w bibliotekach.

4.9. Prawo do kontaktów ze światem zewnętrznym oraz utrzymywania więzi z rodziną

W zakresie możliwości i warunków korzystania z widzeń wizytujący pozytywnie ocenili realizację tego prawa. Niemniej jednak w obu wizytowanych jednostkach dostrzeżono brak pomieszczenia do realizacji nagrody przewidzianej w art. 138 § 1 pkt 3 k.k.w., tj. widzenia w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozorującej.

Mechanizm nie stwierdził nieprawidłowości w zakresie prowadzenia przez osadzonych korespondencji. Natomiast po raz kolejny Krajowy Mechanizm Prewencji spotkał się z praktyką oraz uregulowaniami wewnętrznymi, które zakazują prowadzenia rozmów telefonicznych przez tymczasowo aresztowanych z obrońcą lub pełnomocnikiem. W Areszcie Śledczym w Grójcu sposób wykonywania rozmów telefonicznych reguluje Porządek wewnętrzny, zgodnie z którym prawo do korzystania z samoinkasującego aparatu mają wyłącznie skazani i ukarani, wobec których nie zastosowano środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania oraz tymczasowo aresztowani po wyroku skazującym sądu pierwszej instancji, względem których stosuje się regulamin organizacyjno-porządkowy wykonywania kary pozbawienia wolności. Porządek wewnętrzny nie uwzględnia zatem możliwości prowadzenia rozmów telefonicznych przez tymczasowo aresztowanych z obrońcą lub pełnomocnikiem.

W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji tego typu praktyka oraz regulacje wewnętrzne nie znajdują uzasadnienia. Zgodnie z art. 215 § 1 K.k.w. tymczasowo aresztowany ma prawo do porozumiewania się z obrońcą lub pełnomocnikiem

będącym adwokatem albo radcą prawnym podczas nieobecności innych osób oraz korespondencyjnie. Wbrew dosłownemu brzmieniu art. 215 K.k.w., przepis ten przyznaje tymczasowo aresztowanemu prawo kontaktowania się z wymienionymi osobami również telefonicznie bądź przy wykorzystaniu innych dostępnych mu technicznych środków przekazywania informacji. Wyjaśnić należy, że korespondencją, w rozumieniu art. 8 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r. są różne sposoby komunikowania się, w tym także rozmowa telefoniczna¹⁴. Zakaz korzystania z aparatu telefonicznego oraz innych środków łączności przewodowej i bezprzewodowej, wynikający z treści art. 217c K.k.w. nie ma zatem zastosowania do kontaktów aresztowanego z osobami, o których mowa w treści art. 215 § 1 K.k.w.

Warto dodać, że również CPT podczas czwartej okresowej wizyty w Polsce w 2009 r. zakwestionował stan prawny w zakresie całkowitego zakazu prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane.

Ponadto, całkowity zakaz prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane stoi w sprzeczności z regułami: 95.3, 98.2 i 99, zawartymi w Europejskich Regułach Więziennych¹⁵.

W związku z powyższym, **Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:** uwzględnienie w porządku wewnętrznym jednostki możliwości prowadzenia rozmów telefonicznych przez tymczasowo aresztowanych z obrońcą lub pełnomocnikiem. W odpowiedzi Dyrektor AŚ w Grójcu nie podzielił stanowiska KMP w tej kwestii. Sprawa pozostaje nadal w zainteresowaniu przedstawicieli Mechanizmu.

4.10. Prawo do wykonywania praktyk religijnych

¹⁴ zob. Zbigniew Hołda w: Kodeks karny wykonawczy-Komentarz, Arche Gdańsk 2007 r.

¹⁵ Reguła 95.3 Władze więzienne w stosunku do więźniów nieosądzonych stosują te same zasady, którymi kierują się w traktowaniu wszystkich więźniów i zapewniają więźniom nieosądzonym możliwość uczestniczenia w tym samych zajęciach, o których mowa w niniejszych regułach.

Reguła 98.2 Zapewnia się wszystkie niezbędne warunki, aby pomóc więźniom nieosądzonym w przygotowaniu własnej obrony i w kontaktach z ich przedstawicielami prawnymi.

Reguła 99 Poza określonymi zakazami ustanowionymi na określony czas przez władzę sądową, więźniowie nieosądzeni mają prawo do :

- a. przyjmowania wizyt i komunikowania się z rodziną i innymi osobami na tych samych zasadach jak osadzeni odbywający karę pozbawienia wolności;
- b. dodatkowych wizyt i dodatkowego dostępu do innych form komunikowania się
- c. dostępu do książek, gazet i innych mediów informacyjnych.

W zakresie realizacji prawa osadzonych do wykonywania praktyk religijnych w wizytowanych jednostkach Mechanizm nie stwierdził nieprawidłowości. Osadzeni mają zapewnioną możliwość uczestniczenia w różnych religijnych nabożeństwach oraz przyjmowania prywatnych wizyt przez przedstawicieli różnych wyznań.

5. Zakłady poprawcze oraz schroniska dla nieletnich

Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji przeprowadzili jedną wizytację w Zakładzie Poprawczym i Schronisku dla Nieletnich¹⁶. Czynności podjęte w Zakładzie Poprawczym w Zawierciu miały na celu weryfikację stanu realizacji zaleceń wydanych przez przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji w następstwie wizytacji Zakładu przeprowadzonej w dniach 3-4 września 2009 r. Ustalenia dokonane w trakcie wizytacji Zakładu zostaną przedstawione w kolejnym sprawozdaniu kwartalnym.

6. Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze oraz Młodzieżowe Ośrodki Socjoterapii

W pierwszym kwartale 2011 r. przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji przeprowadzili wizytacje czterech młodzieżowych ośrodków wychowawczych¹⁷ (dalej MOW) oraz dwóch młodzieżowych ośrodków socjoterapii¹⁸ (dalej MOS). Ustalenia Krajowego Mechanizmu Prewencji dokonane w trakcie wizytacji Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Kaliszu oraz Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Kaletach zostaną przedstawione w kolejnym sprawozdaniu kwartalnym.

6.1. Warunki bytowe

Stan techniczny wizytowanych placówek był bardzo dobry (MOS w Piasecznie, MOS w Antoniewie). Dobre warunki bytowe zapewniono nieletnim w internatach,

¹⁶ Zakład Poprawczy i Schronisko dla Nieletnich w Zawierciu (30.03).

¹⁷ Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Antoniewie (26-27.01), Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Julianpolu (09.02), Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Kaliszu (17-18.03), Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Kaletach (31.03).

¹⁸ Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii w Warszawie (11.01), Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii w Piasecznie (18.01).

szkołach oraz sanitariatach. Pomieszczenia były odpowiednio wyposażone, zadbane i utrzymane w czystości. Tylko w dwóch placówkach wizytujący dostrzegli potrzebę drobnych remontów: znaczne wyeksploatowanie pomieszczeń kuchni – MOS Nr 7 w Warszawie, odświeżenie ścian w kilku sypialniach – MOW w Julianpolu. W tej ostatniej placówce planowane jest również przeprowadzenie generalnego remontu pokrycia dachowego¹⁹.

Podczas rozmów indywidualnych przeprowadzonych z nieletnimi w wizytowanych Ośrodkach, większość z nich oceniła warunki bytowe jako dobre. W jednej z placówek wychowanki skarżyły się na zbyt niską temperaturę powietrza w sypialniach, wynikającej z obowiązku zakręcania kaloryferów przy opuszczaniu pokoju. Z informacji udzielonej w tym zakresie przez Dyrektora Ośrodka wynika, że dziewczęta zobowiązane są do zmniejszenia temperatury za pomocą termostatu, a nie całkowitego ich wyłączenia (MOS w Piasecznie). W tej samej placówce wszystkie wychowanki zgłosiły uwagi dotyczące braku możliwości otrzymywania w placówce niezbędnych środków higienicznych, w tym podpasek. Twierdziły, że w razie potrzeby pożyczają niezbędne środki higieny od innych wychowanek. W tym miejscu przywołać należy § 30 Dziewiątego Sprawozdania Ogólnego CPT²⁰, w którym Komitet wyraźnie podkreślił, iż w przypadku nastoletnich dziewcząt niezbędna jest dbałość ośrodków o ich osobiste potrzeby higieniczne; *dla tej grupy osób pozbawionych wolności stały dostęp do zaplecza sanitarnego, jak również dostarczanie środków higienicznych, takich jak podpaski, jest szczególnie istotny. Niespełnianie tak podstawowych potrzeb może stanowić samo w sobie poniżające traktowanie.*

W zakresie wyżywienia, we wskazanym powyżej Ośrodku wizytujący spotkali się z brakiem respektowania zdania wychowanki w kwestii diety. Z informacji uzyskanych od Dyrektora wynikało, że w placówce nie ma wychowanek będących wegetariankami. Jednakże wizytujący, podczas wykonywanych czynności ustalili, iż jedna podopieczna jest wegetarianką i fakt ten zgłaszała administracji. W związku z odmową przyznania jej bezmięsnych posiłków, a tym samym zmuszania do

¹⁹ W jednej z sypialni znajdującej się na I piętrze oraz łazience usytuowanej w jej przedpokoju, widoczne były znaczne ślady zawilgocenia spowodowane nieszczelnym dachem.

²⁰ CPT/Inf (99) 12

spożywania mięsa, rodzice dziewczyny przedstawili kierownictwu odpowiednie zaświadczenie lekarskie. Zdaniem Dyrektora MOS wegetarianinem jest osoba nie spożywająca mięsa wyłącznie z powodów zdrowotnych i tylko na takiej podstawie w Ośrodku przyznawana jest dieta bezmięсна. W opinii przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji jest wiele powodów, dla których ludzie decydują się na wegetariański styl życia, zaś podstawowe z nich to względy etyczne, troska o zdrowie i środowisko. Decyzje wychowanek w tym zakresie powinny być szanowane.

W zakresie warunków bytowych **Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:** przeprowadzenie remontu kuchni i sali gimnastycznej (MOS Nr 7 w Warszawie), zapewnienie w miarę możliwości wyżywienia uwzględniającego potrzeby światopoglądowe, udostępnienie podopiecznym środków higienicznych. W odpowiedzi Dyrektor MOS Nr 7 w Warszawie wskazał, iż w chwili obecnej budżet Ośrodka nie dysponuje funduszami na przeprowadzenie zalecanych remontów, niemniej jednak podejmowane są odpowiednie starania. Natomiast Dyrektor MOS w Piasecznie wyjaśniła, że w placówce są jasno określone sposoby zaopatrywania podopiecznych w środki higieniczne przez rodziców i opiekunów prawnych. Plan finansowy MOS nie obejmuje środków na ten cel. W przypadkach uzasadnionych Ośrodek pomaga wychowankom w tym zakresie, nadmieniono jednak, że MOS nie jest placówką opiekuńczą. Kwestia ta jest w dalszym zainteresowaniu przedstawicieli Mechanizmu.

6.2. Ochrona przed poniżającym traktowaniem lub karaniem

W wizytowanych placówkach przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji każdorazowo zapoznawali się z obowiązującymi w Ośrodkach zasadami karania oraz nagradzania. W dwóch placówkach wizytujący spotkali się z przypadkami zawarcia w katalogu kar prac porządkowych na rzecz Ośrodka (MOS Nr 7 w Warszawie, MOS w Piasecznie). **W opinii przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji taka kara jest niedopuszczalna, gdyż może prowadzić w praktyce do pejoratywnego postrzegania przez wychowanka pracy, a to zaś - skutecznie zniechęć do poszukiwania w przyszłości zatrudnienia.**

We wszystkich wizytowanych placówkach stosowana była również odpowiedzialność zbiorowa. **W opinii Krajowego Mechanizmu Prewencji stosowanie tej formy odpowiedzialności jest niedopuszczalne.** Wychowankowie wskazywali również na stosowanie nieregulaminowych kar przez niektórych wychowawców, np. kary w postaci uderzenia w kark, cyt.: „karczycho” lub ćwiczeń fizycznych (MOS Nr 7 w Warszawie), zakaz wyjść na świeże powietrze, zakaz kontaktów telefonicznych z rodziną (MOS w Piasecznie), ćwiczenia fizyczne (np. przysiady), tzw. „stołek” - siadanie na wymagowanym krześle pod ścianą, „zerowa” – czyli „zakazy na wszystko”, np. używania żelazka, prostownicy do włosów, zakaz zakupów (MOW w Antoniewie), czyszczenie fug szczoteczką do zębów, sprzątanie w slipach (MOW Julianpol). **Krajowy Mechanizm Prewencji podkreśla, że praktyka karania wychowanków ograniczeniem kontaktów z rodziną jest sprzeczna z art. 66 § 4 u.p.n. oraz zasadą 95.6 Europejskich Zasad w sprawie Nieletnich Sprawców Przepęstw będących podmiotem sankcji lub środków²¹, zgodnie z którą *przewinienie nie obejmuje ograniczania kontaktów z rodziną lub wizyt, chyba że przewinienie to jest związane z takimi kontaktami lub wizytami.* Również **aktywność sportowo-ruchowa nie może być karą, gdyż jest to element zajęć szkolnych, które nie mogą być postrzegane jako konsekwencja negatywnego zachowania.****

Wątpliwości przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji wzbudziła jedna z konsekwencji dokonania przez nieletniej ucieczki z placówki, a mianowicie obcięcie dziewczynie włosów (MOS w Piasecznie). Z informacji przekazanych w tym zakresie przez Dyrektora wynika, że wychowanka sama poprosiła o wymierzenie tego rodzaju kary, aby zapobiec w przyszłości ucieczce z MOS. Propozycja została zaakceptowana. Ponadto, dziewczęta wskazały na sytuację, gdy jedna z nich została ukarana koniecznością noszenia stroju wiejskiej kobiety, wraz z napisem na plecach „Jestem fałszywa”. Według wyjaśnień Dyrektora MOS kara ta była decyzją społeczności grupowej. **W opinii Krajowego Mechanizmu Prewencji, kara w takiej formie zawiera znaczną stygmatyzację osoby ukaranej, co więcej prowadzi do**

²¹ Zalecenie CM/Rec (2008) 11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi, przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 5 listopada 2008 r. na 1040 posiedzeniu Zastępców Ministrów.

upokorzenia osoby ukaranej. Oddziaływania dyscyplinujące skierowane wobec wychowanków MOS, o których poinformowały wizytujących podopieczne Ośrodka, wskazują na brak znajomości przez kadrę zasad stosowania kar oraz umiejętności posługiwania się nimi – co jest warunkiem koniecznym do tego, by dyscyplinowanie spełniało swoją funkcję. Zgodnie z zasadami wyznaczonymi w naukach pedagogicznych i penalnych, podstawowym warunkiem dyscyplinowania jest dobre rozumienie funkcji kar i nagród jako form uczenia się przez człowieka nowych zachowań i odrzucania wcześniejszych. W związku z tym karanie powinno usuwać niepożądane zachowania, a nie zaś powodować dodatkowe, negatywne skutki. W tym miejscu wskazać należy również na zasadę 95.2 Europejskich Zasad w sprawie Nieletnich Sprawców Przestępstw będących podmiotem sankcji lub środków, zgodnie z którą *kary zbiorowe, kary cielesne, karanie poprzez umieszczenie w ciemnej celi i wszelkie inne formy nieludzkiego i upokarzającego karania są zabronione.*

W wizytowanych Ośrodkach Krajowy Mechanizm Prewencji odebrał również sygnały wskazujące na niewłaściwe traktowanie wychowanków przez kadrę, np. krzyk, używanie wulgaryzmów, zastraszanie, szarpanie (MOS Nr 7 w Warszawie), wyśmiewanie, używanie obraźliwych sformułowań, używanie siły fizycznej (fragmenty wypowiedzi wychowanków: *„czasami za uszy ciągną, aby się wychowanek uspokoił”*, *„są bonusy – dostanie w twarz, jak się ma dużo minusów”*, *„jak się wejdzie na umywalnie w koszulce to dostaje się po plecach”*) – (MOW w Antoniewie). Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji przekazywali niepokojące sygnały w tym zakresie Dyrektorom wizytowanych Ośrodków i wnioskowali o szczegółowe zbadanie problemów.

Interwencji Krajowego Mechanizmu Prewencji wymagała również niewłaściwa praktyka przymuszania wychowanek do jedzenia (MOS w Piasecznie). Przedstawiciele Mechanizmu podkreślają, że każdy człowiek posiada indywidualną granicę sytości zmieniającą się zależnie od pory roku, dnia czy nastroju. Ingerencja w proces jedzenia powinna ograniczać się jedynie do podawania nieletnim różnorodnych potraw przygotowanych ze zdrowej żywności. Nie chodzi zatem o kontrolowanie ilości zjedanego pokarmu, a o kontrolowanie jego jakości. Zmuszanie do jedzenia może powodować powstanie nieprzyjemnych skojarzeń związanych z jedzeniem i

prowadzić nawet do jądłowstrętu. W opinii KMP w podejmowanych działaniach należy kierować się zasadą normalizacji warunków i upodmiotowienia wychowanków.

W wizytowanych Ośrodkach **Krajowy Mechanizm Prewencji rekomendował**: wyeliminowanie stosowania stygmatyzujących kar, zweryfikowanie zarzutów wychowanków dotyczących stosowania przemocy fizycznej i werbalnej przez kadrę Ośrodków, zapobieganie zjawisku podkultury wśród wychowanków (w szczególności przeciwdziałać stosowaniu przemocy fizycznej przez wychowanków o wysokiej pozycji socjometrycznej względem nieletnich „słabszych”), zaprzestanie stosowania odpowiedzialności zbiorowej i pozaregulaminowych środków dyscyplinarnych, skorygowanie systemu kar poprzez usunięcie zapisu o karze w postaci pracy na rzecz Ośrodka, zaprzestanie praktyki zmuszania podopiecznych do zjadania całych porcji otrzymywanych posiłków. W odpowiedzi Dyrektor MOW w Antoniewie zobowiązał się do zweryfikowania zastrzeżeń wychowanków dotyczących stosowania wobec nich przemocy werbalnej i fizycznej oraz podjęcia stosownych środków w celu przeciwdziałania takim zdarzeniom. Dyrektor MOS Nr 7 w Warszawie oraz MOW w Antoniewie poinformowali przedstawiciele KMP o podjęciu działań zapobiegawczych mających na celu wyeliminowanie pozaregulaminowych kar oraz środków dyscyplinujących. Dyrektor MOS w Piasecznie wyjaśnił z kolei, iż w Ośrodku nie stosuje się stygmatyzujących kar, a wychowanki są traktowane z szacunkiem oraz godnością należną osobie. Poinformował również, że w placówce grupa ponosi konsekwencje jedynie w szczególnych przypadkach, gdy ukrywa sprawczyńię naganego czynu, który ma skutki związane z bezpieczeństwem innych. Ponadto wskazał, że praca na rzecz Ośrodka nie jest karą, ale przykładem poniesienia konsekwencji za swoje niewłaściwe zachowanie bądź niszczenie mienia. Sprawa MOS w Piasecznie pozostaje wciąż przedmiotem zainteresowania Krajowego Mechanizmu Prewencji. W odpowiedzi Dyrektor MOS w Piasecznie wskazał, że praktyka zmuszania nieletnich do jedzenia w placówce nie występuje.

6.3. Prawo do informacji

W wizytowanych placówkach nieletni potwierdzali, iż zostali poinformowani o przysługujących im prawach i obowiązkach przy przyjęciu do Ośrodka. Nieletni w

większości wykazywali się znajomością swoich praw i obowiązków, potrafili również wskazać miejsce, gdzie jest dostępny regulamin (MOS Nr 7 w Warszawie, MOW Julianpol, MOW Antoniewo). Zdarzały się jednak przypadki, że wychowankowie nie wiedzieli, gdzie mogą się odwołać w razie niesłusznego ukarania albo gdzie się zwrócić, żeby złożyć skargę na postępowanie kadry placówki (MOS Nr 7 w Warszawie, MOW Julianpol, MOS w Piasecznie).

We wszystkich Ośrodkach brakowało informacji o instytucjach i organizacjach zewnętrznych takich jak: Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Dziecka, Helsińska Fundacja Praw Człowieka i sędzieja rodzinny, do których wychowanek może zwrócić się w sytuacji naruszenia jego praw. **Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:** wywieszenie w miejscach ogólnie dostępnych (korytarze) adresów instytucji stojących na straży praw człowieka, zorganizowanie cyklicznych spotkań na temat przysługujących nieletnim praw i sposobie ich egzekwowania, przeprowadzenie rozmowy wychowawczej z nieletnimi dotyczącej procedur odwoławczych w przypadku ukarania. W odpowiedzi Dyrektor MOW w Antoniewie, MOS Nr 7 w Warszawie oraz MOS w Piasecznie poinformowali Mechanizm o umieszczeniu wskazanych powyżej adresów w miejscach ogólnodostępnych.

6.4. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym - ochrona więzi rodzinnych

W wizytowanych placówkach Krajowy Mechanizm Prewencji nie spotkał się z ograniczeniami odwiedzin wychowanków przez rodziców bądź opiekunów prawnych. W jednej z placówek regulamin wewnętrzny odwiedzin stanowił jednak, iż możliwe jest skrócenie czasu odwiedzin, jako konsekwencja przebywania w grupie korekcyjnej (MOS Nr 7 w Warszawie). Zapis ten jest niezgodny z art. 66§4 u.p.n., który stanowi, że *„Dyrektor zakładu, placówki lub schroniska, o których mowa w § 1, może ograniczyć lub zakazać kontaktów nieletniego z osobami spoza zakładu, placówki lub schroniska dla nieletnich wyłącznie w przypadku, gdy kontakt ten stwarzałby zagrożenie dla porządku prawnego, bezpieczeństwa zakładu, placówki lub schroniska bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub proces resocjalizacji nieletniego”*. Unormowanie to wymienia zamknięty katalog przesłanek

ograniczania lub zakazu kontaktu nieletniego z osobami spoza placówki a tym samym uniemożliwia stosowanie „skracania czasu odwiedzin” jako kary powszechnie stosowanej.

Wątpliwości Krajowego Mechanizmu Prewencji wzbudzał również wskazywany w wewnętrznych regulaminach krąg osób uprawnionych do odwiedzin nieletnich. Według zapisów byli to najczęściej członkowie rodziny bądź opiekunowie prawni. Tymczasem jedyne powody w zakresie ograniczania lub zakazania kontaktów nieletniego z osobami spoza placówki, zostały określone we wskazanym powyżej art. 66 § 4 u.p.n. (MOS w Piasecznie, MOW w Antoniewie).

Wychowankowie mają również umożliwiony kontakt telefoniczny z rodzinami (aparaty telefoniczne zamontowane w świetlicach, aparaty samoinkasujące). W szczególnych sytuacjach wychowankowie mogą dzwonić do opiekunów również na koszt placówki. W jednym z Ośrodków, w ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, wyznaczony czas na rozmowy telefoniczne był stanowczo za krótki: 50 min. na 110 nieletnich. Osoby telefonujące do nieletnich, z uwagi na permanentnie zajęty sygnał nie mogły się połączyć. Dlatego też wychowankowie mieli świadomość, a nawet odgórny nakaz wyrażony w Regulaminie, że *„w celu zagwarantowania możliwości kontaktowania się rodziców lub opiekunów prawnych z wszystkimi wychowankami rozmowy telefoniczne powinny być rzeczowe i krótkie”* (MOW Antoniewo). **Biorąc pod uwagę, że pobyt nieletniego w placówce jest dla niego trudnym doświadczeniem, to świadomość posiadania bliskich i utrzymywania z nimi kontaktu jest niezwykle potrzebna i może wpłynąć korzystnie na jego dalsze funkcjonowanie. W związku z tym Krajowy Mechanizm Prewencji podkreślił, iż należy dążyć, aby kontakt ten mógłby być jak najczęstszy.** W wizytowanych placówkach **Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:** rozważenie możliwości podwyższenia limitu czasu na rozmowy telefoniczne, wyeliminowanie zakazu odwiedzin nieletnich przez inne osoby, nie tylko rodziców. W odpowiedzi Dyrektor MOW w Antoniewie wskazał, iż czas przeznaczony na rozmowy telefoniczne był początkowo większy. Został on zmieniony w celu lepszego dostosowania rozkładu zajęć i możliwości organizacyjnych. Podnosił również, że częstymi kontaktami z dziećmi w rzeczywistości zainteresowana jest tylko część spośród rodziców. Z

większością rodziców kontakt jest utrzymywany z inicjatywy wychowawców i nieletnich, z wykorzystaniem prywatnych numerów telefonicznych włącznie. Niemniej jednak, możliwość zmian w tym zakresie będzie rozważana przez Kierownictwo placówki. Odnośnie uwag Mechanizmu dotyczących ochrony więzi rodzinnych, Dyrektor MOW w Antoniewie wyjaśnił również, iż zapis zawężający krąg osób odwiedzających do rodziny (krewnych) i opiekunów spowodowany był względami wychowawczymi, np. ochrona nieletnich po incydentach z ułatwieniem prób samowolnego oddalenia przy udziale osób postronnych. Dyrektor zobowiązał się jednak do zmiany zapisu w regulaminie wewnętrznym, który nie będzie ograniczał kręgu osób odwiedzających do rodziny i opiekunów. Natomiast Dyrektor MOS w Piasecznie poinformowała KMP, iż wychowanki mogą być odwiedzane przez inne osoby, lecz w towarzystwie rodziców wychowanek i po poinformowaniu dyrektora Ośrodka. Takie działanie Kierownictwa podyktowane jest zasadą izolacji od demoralizującego środowiska. Jak już wskazano powyżej, w ocenie Mechanizmu pozostaje w sprzeczności z obowiązującymi w tym zakresie przepisami.

6.5. Prawo do opieki medycznej

Opiekę medyczną w placówkach najczęściej zapewniają pielęgniarki, z konsultacji specjalistycznych i stomatologicznych wychowankowie korzystają w różnych przychodniach. W nagłych sytuacjach wzywane jest pogotowie ratunkowe (MOS Nr 7 w Warszawie, MOS w Piasecznie). W MOW w Antoniewie pielęgniarka i higienistka szkolna była dostępna w placówce tylko 4 godziny w tygodniu. W opinii Krajowego Mechanizmu Prewencji, stałe zatrudnienie pielęgniarki w placówce jest niezbędne, biorąc pod uwagę dokonywanie np. samouszkodzeń przez nieletnich oraz fakt, iż część z nich poddana jest stałej farmakoterapii psychotropowej. W związku z powyższym, **Krajowy Mechanizm Prewencji rekomendował:** zagwarantować wychowankom stałą opiekę medyczną w placówce, m.in. poprzez zatrudnienie pielęgniarki (MOW w Antoniewie); utworzenie izby chorych (MOS w Piasecznie).

6.6. Oddziaływania wychowawcze i terapeutyczne

Wychowankowie wszystkich wizytowanych placówek mieli zagwarantowany szeroki dostęp do różnego typu zajęć w ramach prowadzonego procesu resocjalizacyjnego. Oddziaływania wychowawcze i resocjalizacyjne prowadzone są przez wychowawców grup, nauczycieli szkolnych, psychologa i pedagogów poprzez m. in. zajęcia grupowe, spotkania indywidualne, organizowanie wycieczek i spotkań ze znanymi ludźmi. W placówkach odbywają się zajęcia: socjoterapii, profilaktyki uzależnień, wyrównywania braków, biofeedback, warsztaty w zakresie umiejętności psychospołecznych, pomoc w kształtowaniu systemu wartości, zajęcia korekcyjno-wyrównawcze, psychoterapia, terapia zajęciowa, promocja zdrowego stylu życia, stymulowanie prawidłowych interakcji rodzinnych, zagrożenia zdrowia psychicznego.

6.7. Prawo do nauki

Wychowankowie wizytowanych Ośrodków mieli zapewniony dostęp do kształcenia. Zajęcia dydaktyczne w większości placówek odbywały się na poziomie gimnazjalnym, a w jednej z nich również w klasach zasadniczej szkoły zawodowej, kształcenie w zawodzie: elektryk, monter instalacji i urządzeń sanitarnych, technolog robót wykończeniowych w budownictwie, mechanik pojazdów samochodowych (MOS Nr 7 w Warszawie). Nieletni, z którymi wizytujący przeprowadzali indywidualne rozmowy wysoko ocenili pracę nauczycieli, wskazując, że zawsze mogą liczyć na ich pomoc w odrabianiu lekcji i nadrabianiu zaległości.

6.8. Prawo do wykonywania praktyk religijnych

W Ośrodkach zapewniono nieletnim możliwość uczestniczenia w nabożeństwach w każdą niedzielę i święta. Wychowankowie, wyrażający chęć uczestnictwa w nabożeństwach, wychodzą pod opieką jednego z wychowawców do kościoła. Wyjścia wychowanków na msze święte mają charakter dobrowolny (MOS Nr 7 w Warszawie, MOW w Antoniewie, MOW w Julianpolu).

W jednej z placówek wszystkie nieletnie twierdziły, że mają obowiązek uczestniczenia w codziennych modlitwach i cotygodniowych mszach św. (MOS w Piasecznie). Z wyjaśnień udzielonych w tym zakresie przez Dyrektora wynika, że każda z wychowanek zobowiązana jest do uczestniczenia w zajęciach organizowanych w grupie, zaś każda z grup, zgodnie z obowiązującym w placówce planem dnia, o

godzinie 15 uczestniczy w modlitwie. Krajowy Mechanizm Prewencji wskazał, iż Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 53 zapewnia każdemu wolność sumienia i religii, która obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz ustanawia zakaz zmuszania do uczestniczenia w praktykach religijnych. Mając na uwadze powyższe, **Krajowy Mechanizm Prewencji rekomendował:** wyeliminowanie obowiązku uczestnictwa nieletnich w codziennych modlitwach. W odpowiedzi Dyrektor MOS w Piasecznie poinformował, że w placówce nie stosuje się przymuszania dziewcząt do modlitwy. Wskazał, Ośrodek jest placówką katolicką i jako taka ma swój charakter i system wychowawczy. Jednocześnie, jeśli ktoś chce korzystać z pobytu w placówce to jest zobowiązany do przyjęcia i respektowania w całości takiego sposobu i formy wychowania, jakie oferuje Ośrodek. W MOS w Piasecznie, w ocenie Kierownictwa placówki, dziewczęta są zachęcane do modlitwy, a nie zmuszane. Niemniej jednak, wychowanka jest zobowiązana, aby zawsze być z grupą pod opieką wychowawcy, to znaczy również w kaplicy.

6.9. Prawo do rekreacji i wypoczynku

Czas wolny wychowankowie mogą spędzać w świetlicach, uczestnicząc w zajęciach sportowych bądź kulturalno-oświatowych. Świetlice wyposażone są zazwyczaj w telewizory, odtwarzacze DVD, liczne pomoce dydaktyczne, gry planszowe, materiały plastyczne oraz inne rekwizyty przeznaczone do zabaw. Do dyspozycji nieletnich bardzo często przeznaczone są boiska – do koszykówki, siatkówki, piłki nożnej, ręcznej a także siłownie. Ponadto, wychowankowie mają możliwość udziału w wielu organizowanych imprezach sportowych oraz wyjazdach turystyczno - krajoznawczych, wyjściach na basen, do kina, teatru czy muzeum. Ośrodki, które nie mają zapewnionej odpowiedniej bazy sportowej, gościnnie korzystają z boisk oraz sal gimnastycznych w sąsiednich szkołach. W placówkach funkcjonują sekcje sportowe, np. tenisa stołowego, piłki nożnej, piłki siatkowej i koszykówki oraz koła zainteresowań m.in.: informatyczne, artystyczne i geograficzne, muzyczne, taneczne, teatralne, fotograficzne, historyczne.

W dwóch placówkach nieletni mieli ograniczoną możliwość wyjścia na świeże powietrze. Zdarzało się, że wychowankowie przez kilka dni nie wychodzili na zewnątrz budynku (MOS Nr 7 w Warszawie, MOS w Piasecznie). **Krajowy Mechanizm Prewencji podkreśla, że nieletnim należy zapewnić dostęp do zajęć na świeżym powietrzu. Zgodnie z Zasadą 81 Europejskich Zasad w sprawie Nieletnich Sprawców Przepięstw będujących podmiotem sankcji lub środków, nieletni pozbawieni wolności powinni mieć zapewnione regularne ćwiczenia przynajmniej dwie godziny w ciągu dnia, z czego jedna z nich winna odbyć się na świeżym powietrzu, o ile warunki pogodowe na to zezwalają (zasada 81). Jako warunki niezezwalające na przeprowadzanie zajęć na świeżym powietrzu można uznać np. śnieżycę czy burzę. Niska temperatura natomiast, choć nie sprzyja zajęciom sportowym na boisku szkolnym, nie jest przesłanką do pozbawienia nieletnich wszelkiej aktywności na świeżym powietrzu np. spacerów.** W odpowiedzi Dyrektor MOS Nr 7 w Warszawie poinformował przedstawicieli Mechanizmu o zobowiązaniu wychowawców do podjęcia działań, które jeszcze bardziej uatrakcyjnią czas wolny i będą służyły promocji zdrowia, co zwiększy ilość zajęć na świeżym powietrzu. Z kolei Dyrektor MOS w Piasecznie wskazał, że wychowanki mają możliwość przebywania na świeżym powietrzu. Ograniczenia w tym zakresie są spowodowane najczęściej niesprzyjającymi warunkami atmosferycznymi, chorobami wychowanek bądź ważnymi do wykonania zajęciami grupowymi. Kwestia ta pozostaje wciąż przedmiotem zainteresowania przedstawicieli KMP.

7. Policyjne Izby Dziecka

Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji w pierwszym kwartale 2011 r. przeprowadzili wizytacje czterech policyjnych izb dziecka²² (dalej PID). Ustalenia dokonane w trakcie wizytacji Policyjnych Izb Dziecka w Tarnowie oraz Ostrowie Wielkopolskim zostaną przedstawione w kolejnym sprawozdaniu kwartalnym.

²² Policyjna Izba Dziecka w Poznaniu (25.01), Policyjna Izba Dziecka w Radomiu (16.02), Policyjna Izba Dziecka w Tarnowie (3.03), Policyjna Izba Dziecka w Ostrowie Wielkopolskim (16.03).

7.1. Legalność i okres pobytu

Wizytujący każdorazowo weryfikowali długość pobytu nieletnich umieszczonych w PID. Wielokrotnie powtarzały się przypadki pobytu nieletnich w Izbach dłużej niż określają to przepisy ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich²³ (dalej u.p.n.) – art.40 § 6 i § 7. Kilkanaście osób zatrzymanych przebywało powyżej 5 dni, najdłuższy pobyt trwał 12 dni (PID Poznań). Mając na uwadze zalecenia Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom (CPT), **Krajowy Mechanizm Prewencji podkreśla, że policyjne izby dziecka nie są placówkami dostosowanymi do dłuższych pobytów nieletnich.** CPT w zaleceniach zawartych w sprawozdaniu dla polskiego rządu z wizyty w Polsce w 2004 r.²⁴, skierował rekomendację *aby władze polskie zrobiły wszystko w celu zapewnienia przestrzegania w praktyce przepisów prawnych podczas pobytu dzieci w policyjnych izbach dziecka (par. 10).* Również w literaturze podkreśla się, że *wydanie przez sąd rodzinny (sędziego rodzinnego) postanowienia o zatrzymaniu nieletniego w schronisku dla nieletnich uprawnia do zatrzymania nieletniego w policyjnej izbie dziecka na okres przekraczający 72 godziny. Niemniej jednak czas ten powinien jedynie obejmować okres niezbędny do przewiezienia zatrzymanego do schroniska dla nieletnich. Przetrzywanie nieletniego w policyjnej izbie dziecka przez kilka dni (np. z powodu braku miejsc w schronisku dla nieletnich czy środka transportu) jest sprzeczne z treścią postanowienia o zastosowaniu środka tymczasowego*²⁵. W związku z powyższym, w obu wizytowanych Izbach **Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił** wyeliminowanie przypadków przetrzymywania nieletnich ponad ramy czasowe określone w art. 40 u.p.n. W odpowiedzi Zastępca Dyrektora Biura Prewencji Komendy Głównej Policji poinformował, że powyższe sytuacje spowodowane były długim terminem oczekiwania na znalezienie miejsca przez właściwy okręgowy zespół nadzoru pedagogicznego w schronisku, w którym miał być umieszczony

²³ Dz. U. z 2010 r. Nr 33 poz. 178 ze zm.

²⁴ Rada Europy, Strasburg, 11.04.2005 r.; CPT (2005)3.

²⁵ Komentarz do art.40 u.p.n.[w:] P. Górecki, S. Stachowiak. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz, Oficyna, 2007, wyd. IV. Stan prawny: 2007.04.02.

nietelni. Z tego też względu decyzją sądu nietelni mieli przebywać do tego czasu w PID.

7.2. Powiadomienie osoby trzeciej o zatrzymaniu

W jednej z wizytowanych Izb, podczas rozmów indywidualnych z przebywającą w niej nietelni zasygnalizował brak kontaktu z opiekunem prawnym. Miało to również bezpośredni wpływ na brak wiedzy zainteresowanego o podejmowanych w jego sprawie działaniach. Odnosząc się do wskazywanej przez nietelnego, trudnej sytuacji prawnej, wynikającej m. in. z braku kontaktu z opiekunem prawnym, kierownik Izby wyjaśniła, że sytuacje takie mają związek z brakiem zainteresowania losem dzieci zatrzymanych w Izbie przez najbliższych członków rodziny. Wskazała, że działania policji w tej sytuacji ograniczają się do namawiania opiekunów prawnych dzieci do odwiedzin zatrzymanych. Inne instytucje nie są o tym problemie powiadamiane (PID Radom). W ocenie **przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji, o takiej sytuacji, policja powinna powiadomić właściwy sąd rodzinny**. Zgodnie z art. 572 § 1 i 2 Kodeksu postępowania cywilnego na Policji ciąży szczególnie obowiązek powiadamiania sądu opiekuńczego o zdarzeniach uzasadniających wszczęcie postępowania z urzędu. Niezwykle istotną gwarancją, chroniącą nietelnego przed niewłaściwym traktowaniem jest prawo nietelnego do powiadomienia osoby trzeciej o fakcie zatrzymania. Zgodnie z Wzorcowymi Regułami Minimum Narodów Zjednoczonych dotyczącymi Wymiaru Sprawiedliwości wobec Nietelnich²⁶ (dalej Zasady Pekińskie), *w przypadku zatrzymania nietelnego, jego rodzice lub opiekunowie powinni być niezwłocznie powiadomieni, a gdy jest to niemożliwe, powiadomienie takie powinno nastąpić w możliwie najkrótszym czasie (10.1.)*. Mając na uwadze wyznaczone w tej sferze standardy międzynarodowe **Mechanizm rekomendował**, aby spowodować formalne powiadomienie właściwego sądu rodzinnego o braku zainteresowania opiekuna prawnego losem dziecka i braku podejmowania działań prawnych w jego imieniu.

7.3. Dostęp do pomocy prawnej

²⁶ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 40/33, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne dnia 29 listopada 1985 r.

W wizytowanych placówkach wizytujący sprawdzali również dostępność w widocznym miejsc adresów instytucji stojących na straży prawa nieletnich, w szczególności Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, sędziego rodzinnego. W obu wizytowanych Izbach **Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił** zapewnienie zatrzymanym w Izbie dostępu do wskazanych powyżej podmiotów. Rekomendacja została zrealizowana w PID w Poznaniu.

7.4. Opieka medyczna

Krajowy Mechanizm Prewencji pozytywnie ocenił dobrą praktykę badania każdego nieletniego przed umieszczeniem w Izbie przez lekarza dyżurującego całodobowo w sąsiadujących z Izbą pomieszczeniach dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych do wytrzeźwienia (PID Radom). Zazwyczaj pomoc medyczną nieletnim umieszczonym w izbach zapewnia Pogotowie Ratunkowe. Taka praktyka funkcjonowała również w PID w Poznaniu.

7.5. Warunki bytowe

Warunki bytowe panujące w wizytowanych Izbach były zróżnicowane. W PID w Poznaniu pomieszczenia były znacznie wyeksploatowane, jednakże utrzymane w czystości. W budynku nie był przeprowadzany generalny remont od 1968 r. Za konieczne Mechanizm uznał zapewnienie środków finansowych na ten cel. W dniu wizytacji również pidżamy i dresy znajdujące się w magazynie czystej pościeli nosiły znaczne ślady zużycia. W ocenie wizytujących niezbędne jest poczynienie starań w zakresie pozyskania nowej odzieży. Z kolei w PID w Radomiu wszystkie pomieszczenia Izby utrzymane były w bardzo dobrym stanie. Zachowana była w nich czystość. Jednakże wizytujący zwrócili uwagę, iż część pomieszczeń tj. 2 sypialnie i pomieszczenie izolacyjne pełniło funkcję magazynów Komendy Miejskiej Policji, natomiast pokój wychowawcy znajdujący się na parterze został zaadaptowany na gabinet rzecznika prasowego Komendy Miejskiej Policji w Radomiu. Z informacji uzyskanej od kierownika Izby wynikało, że taka sytuacja spowodowana była tym, iż ze względu na niedużą liczbę nieletnich umieszczanych w PID, ww. pomieszczenia

nie były użytkowane na cele Izby. W ocenie **przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji należy więc dokonać odpowiednich zmian w zorganizowaniu przestrzeni i pojemności Policyjnej Izby Dziecka w Radomiu.** W dniu wizytacji pidżamy i dresy znajdujące się w magazynie były w dobrym stanie. W rozmowach indywidualnych z nieletnimi, wizytujący pozyskali informację, że zatrzymany nie otrzymał szczoteczki i pasty do zębów. Przed wejściem do pomieszczenia higieniczno-sanitarnego znajdowała się półka, na której były umieszczone przybory toaletowe przeznaczone dla nieletnich zatrzymanych w PID. Funkcjonariusze pełniący służbę w Izbie dniu wizytacji nie potrafili jednak wskazać, która szczoteczka należy do nieletniego przebywającego w PID tego dnia. Ponadto, uwagę wizytujących zwrócił fakt, iż znajdujące się wśród tych przyborów szczoteczki do zębów były zużyte. Z wyjaśnień pracowników Izby wynika, że ww. szczoteczki nie są wydawane kolejnym nieletnim, lecz równocześnie nie potrafili oni wyjaśnić, czemu nie zostały wyrzucone.

W rozmowie z chłopcem ustalono również, iż nie otrzymał on dresów i bielizny (w dniu wizytacji był ubrany w pidżamę). Funkcjonariusze pełniący w trakcie wizytacji dyżur w Izbie, nie byli w stanie wskazać dresu, który powinno otrzymać dziecko po przyjęciu do placówki. Wizytatorom pokazano jedynie zawieszoną na suszarce do bielizny bluzę informując, że chłopiec wkłada ją na pidżamę, jak jest mu zimno. Z relacji kierownika wynika, że trzykrotnie proponowano mu, aby przebrał się w dresy, lecz chłopiec za każdym razem odmawiał. **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji należy jednak zadbać, aby nieletni umieszczeni w Izbie otrzymywali odzież stosowną do pory dnia.** Podobne stanowisko wyraził CPT, który po wizycie w Polsce w 2004 r. zalecił, aby nieletni umieszczeni w policyjnych izbach dziecka otrzymywali odpowiednie obuwie i odzież dzienną. W związku z powyższym w zakresie warunków bytowych **Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:** dokonanie generalnego remontu placówki, zaopatrzenie placówki w nową, stosowną do pory roku odzież dla nieletnich, zapewnienie środków służących do utrzymania higieny osobistej, zmianę organizacji przestrzeni i pojemności w Izbie. W odpowiedzi Zastępca Dyrektora Biura Prewencji Komendy Głównej Policji poinformował przedstawicieli Mechanizmu, iż proces poprawy warunków bytowych w policyjnych

izbach dziecka trwa już od kilku lat, a jego realizacja uzależniona jest od posiadanych środków budżetowych. Sytuacja ta dotyczy także przeprowadzenia prac remontowych w PID w Poznaniu. Jak ustalono, zadanie to zostało ujęte przez Komendę Wojewódzką Policji wśród najpilniejszych zadań do realizacji na lata 2011-2013. Niemniej jednak, ze względu na ograniczone możliwości finansowe nie będzie zrealizowane w roku bieżącym, chyba że zostaną zabezpieczone na ten cel dodatkowe środki.

7.6. Kontakty ze światem zewnętrznym

Widzenia nieletnich z rodzicami odbywają się w świetlicy bądź pokoju wychowawcy (PID Poznań, PID Radom). W jednej z wizytowanych Izb odwiedziny nieletnich odbywają się w obecności funkcjonariusza policji (PID Radom). Zgodnie z wyjaśnieniami otrzymanymi od kierownika Izby „widzenie z nieletnim odbywa się w obecności wychowawcy lub opiekuna w każdym przypadku, gdy Sąd wydaje takie pisemne polecenie umieszczone na druku *Zezwolenie na widzenie*”. **Powyższa praktyka budzi wątpliwości Krajowego Mechanizmu Prewencji, bowiem obecność funkcjonariuszy podczas odwiedzin rodziców lub opiekunów nieletniego jest naruszeniem jego prawa do ochrony tajemnicy komunikowania się.** Wizytatorzy zwrócili się do Przewodniczącego III Wydziału Rodzinnego i Nieletnich Sądu Rejonowego z prośbą o wyjaśnienie ww. kwestii. W odpowiedzi Przewodniczący III Wydziału Rodzinnego i Nieletnich Sądu Rejonowego poinformował, iż Sędziowie orzekający ww. Wydziale w 2010 i 2011 roku nie udzielali zgody na odwiedziny nieletnich umieszczonych w PID w obecności funkcjonariusza Policji. Z ustaleń wynika, że w poprzednich latach były wydawane zgody na widzenia rodzicom z nieletnimi w obecności pracownika Policyjnej Izby Dziecka, jednakże były to przypadki sporadyczne i dotyczyły nieletnich wobec których Sąd zastosował środek tymczasowy w postaci umieszczenia w Schronisku dla Nieletnich, w sprawach w których należało dokonać jeszcze czynności np. przesłuchań rodziców nieletnich. Ponadto wyjaśnił, że w 2010 i 2011 roku kilkukrotnie udzielono rodzicom zgody na widzenie z nieletnimi zatrzymanymi w PID, jednakże do spotkań nie doszło – nieletni zostali zwolnieni do domu lub przetransportowani do schroniska.

Krajowy Mechanizm Prewencji podkreśla, że zasadą w PID powinna być praktyka realizacji widzeń bez obecności funkcjonariusza.

7.7. Dyscyplinowanie

Wizytujący Policyjne Izby Dziecka sprawdzali uregulowania dotyczące stosowanych środków oddziaływania wychowawczego. W jednej z Izb w obowiązującym tekście praw i obowiązków nieletniego nie określono katalogu nagród (PID Poznań). Natomiast zgodnie z § 6 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 stycznia 2002 r. w *sprawie szczegółowych zasad pobytu nieletnich w policyjnych izbach dziecka*²⁷, w izbie jako środki oddziaływania wychowawczego stosuje się ustną pochwałę lub upomnienie.

W innej Izbie wizytujący stwierdzili brak precyzyjnie określonego i sporządzonego katalogu nagród i kar. Zgodnie z informacjami przekazanymi przez Kierownika Izby, nieletni nagradzani są pochwałą udzielaną w obecności innych umieszczonych w Izbie. Natomiast jako kary pracownicy Izby stosują m.in. upomnienie, wyszczególnienie negatywnego zachowania nieletniego w pismach kierowanych do sądu oraz zakaz oglądania telewizji (PID Radom). Zgodnie z wskazanym powyżej przepisem rozporządzenia, kary stosowane przez pracowników tej placówki nie są z nim zgodne. **Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji rekomendowali:** zaprzestanie stosowania kar i nagród nie znajdujących oparcia w obowiązujących przepisach prawa.

7.8. Zajęcia kulturalno – oświatowe

W wizytowanych Izbach Mechanizm pozytywnie ocenił dostęp do organizowanych zajęć wychowawczych. Prowadzone są zajęcia m. in. na temat uzależnień i pierwszej pomocy przedmedycznej (nieletni ćwiczą zasady resuscytacji na fantomie). Ponadto, zatrzymani w Izbie zapoznawani są z filmami edukacyjnymi. Przykładem jest film „Wieczne dziecko” przedstawiający Alkoholowy Zespół Płodowy, adresowany do nieletnich dziewcząt (PID Poznań). Studenci uczelni wyższych w ramach praktyk prowadzą zajęcia wychowawcze z nieletnimi

²⁷ Dz. U. z 2002 r. Nr 10 poz. 104 z późn. zm

umieszczonymi w Izbie. W ciągu dnia wychowankowie spędzają czas w świetlicach. Wyposażono je w ławki i krzesła, tablicę przystosowaną do pisania kredą, tablice edukacyjne, stół do tenisa stołowego, stół do gry „piłkarzyki”, telewizor (PID Poznań, PID Radom). Ponadto wychowankom udostępniane są gry planszowe, książki i czasopisma, które przechowywane są w pokoju wychowawcy. Na polach spacerowych organizowane są również zajęcia na świeżym powietrzu (PID Radom, PID Poznań).

7.9. Personel

Wszyscy funkcjonariusze wchodzący w skład kadry wizytowanych placówek posiadali wykształcenie pedagogiczne. Służba pełniona jest całodobowo przez funkcjonariuszy w ramach 12 godzinnych dyżurów. W przypadku umieszczenia w Izbie nieletniej, czynności związane z jej osadzeniem wykonuje osoba tej samej płci pełniąca dyżur w placówce (PID Poznań, PID Radom).

Wśród funkcjonariuszy zatrudnionych w PID w Poznaniu **jedna osoba posiadała wykształcenie wyższe psychologiczne, co w ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji jest dużym walorem Izby. Moment zatrzymania i umieszczenia nieletniego w Izbie wiąże się często z przeżywaniem przez niego silnych, przykrych emocji takich jak złość i strach. Psycholog odgrywa bardzo ważną rolę w rozładowywaniu przeżywanego przez zatrzymanego napięcia i przywracaniu w nieletnim poczucia bezpieczeństwa poprzez odpowiednie oddziaływania psychologiczne. Ponadto podejmowane przez psychologa działania wobec nieletnich umieszczonych w PID przyczyniają się do ograniczenia występowania zdarzeń nadzwyczajnych. Zatrudnienie w Izbie psychologa w ocenie Mechanizmu należy uznać za wyraz bardzo dobrej praktyki, która winna być powielana w innych tego rodzaju placówkach.**

7.10. Zapoznanie nieletnich z ich prawami i obowiązkami

W jednej z wizytowanych Izby w trakcie rozmów indywidualnych nieletni stwierdził, iż po doprowadzeniu go do PID nie został zapoznany z regulaminem Izby i nie poinformowano go o rozkładzie zajęć (PID Radom). Krajowy Mechanizm Prewencji każdorazowo podkreśla, jak niezwykle istotnym z punktu widzenia ochrony

przed niewłaściwym traktowaniem jest informowanie osób zatrzymanych o przysługującym im prawach i obowiązkach. Przywołać w tym miejscu należy Zasadę 13 zawartą w Zbiorze zasad mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia²⁸, zgodnie z którą *każdej osobie, w momencie jej zatrzymania, jak również rozpoczęcia aresztowania lub uwięzienia, bądź też niezwłocznie po tej chwili, organ odpowiedzialny za to zatrzymanie, aresztowanie lub uwięzienie przekaże informację o jej prawach, jak też wyjaśnienie tych praw oraz informację o sposobach korzystania z nich.*

8. Izby wytrzeźwień

W pierwszym kwartale 2011 r. wizytacje Krajowego Mechanizmu Prewencji objęły jedną izbę wytrzeźwień²⁹.

8.1. Warunki bytowe

Wizytujący pozytywnie ocenili warunki bytowe panujące w Izbie. Sale dla osób zatrzymanych wyposażone zostały w jednakowy sposób. W każdej znajdują się łóżka z materacami pokrytymi tworzywem nieprzemakalnym i łatwo zmywalnym. Ściany pomieszczeń były czyste, bez uszkodzeń. W pokojach zamontowano uchylne okna. W dniu wizytacji temperatura pomieszczeń była właściwa. Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zwrócili uwagę na dbałość personelu Izby o to, aby w każdej sali, na łóżkach znajdowały się: koc w poszewce oraz prześcieradło. Oznacza to, że każdej osobie zatrzymanej, bez względu na jej stan higieniczny, zapewnione są właściwe warunki.

Niemniej jednak, wizytujący ustalili, że świadczenia sanitarno – higieniczne przy przyjęciu nie są udzielane większości pacjentom Izby. Według informacji uzyskanych od pracownika Izby, przed zwolnieniem informują oni zaniedbanego pod względem higienicznym pacjenta o możliwości kąpieli, jednak propozycje te zwykle spotykają się z odmową. **W opinii Krajowego Mechanizmu Prewencji lekarz Izby, w uzasadnionych przypadkach, powinien decydować o konieczności wykonania**

²⁸ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 43/173 z dnia 9 grudnia 1988 r.

²⁹ Izba Wytrzeźwień w Tarnowie (04.03).

zabiegów higieniczno – sanitarnych przy przyjęciu pacjenta do Izby, o czym stanowi § 4.1 pkt 3 rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 4 lutego 2004 r. w *sprawie trybu doprowadzania, przyjmowania i zwalniania osób w stanie nietrzeźwości oraz organizacji izb wytrzeźwień i placówek utworzonych lub wskazanych przez jednostkę samorządu terytorialnego*³⁰ . W związku z powyższym, **Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił**, aby osobom w stanie nietrzeźwości były udzielane niezbędne świadczenia higieniczno-sanitarne.

8.2. Informowanie pacjentów Izb o przysługujących im prawach

W Izbie nie było regulaminu przeznaczonego dla osób w niej umieszczanych. Osoby przyjmowane do Izby nie miały możliwości zapoznania się ze swoimi prawami oraz zasadami pobytu. **Krajowy Mechanizm Prewencji rekomendował** sporządzenie Regulaminu Izby Wytrzeźwień, przeznaczonego dla osób w niej umieszczanych oraz zamieszczenie go w dostępnym i widocznym dla pacjentów miejscu.

8.3. Stosowanie przymusu bezpośredniego

W wizytowanej Izbie Mechanizm nie stwierdził nieprawidłowości w zakresie stosowania środków przymus bezpośredniego.

8.4. Ochrona przed niewłaściwym traktowaniem - przymusowe przebieranie osób doprowadzonych w odzież zastępczą

W trakcie wizytacji izb wytrzeźwień przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji każdorazowo weryfikują czy nie jest praktykowane przymusowe przebieranie osób doprowadzonych w odzież zastępczą. Praktyka przymusowego, nieuzasadnionego rozbierania pacjentów w izbach jest sprzeczna z wyrokiem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu wydanym w sprawie Wiktoro przeciwko Polsce z dnia 31 marca 2009³¹. Trybunał stwierdził w tym wyroku, iż *„o ile takie rewizje mogą być niezbędne w przypadkach, w których konieczne jest zapewnienie bezpieczeństwa w więzieniu, lub zapobieżenie chaosowi lub*

³⁰Dz. U. z 2004 r. Nr 20, poz. 192, ze zm.

³¹ Skarga nr 14612/02.

przestępstwom, muszą one odbywać się we właściwy sposób oraz być uzasadnione. Powinny się one odbywać w odpowiedni sposób z poszanowaniem godności osoby ludzkiej oraz w odpowiednim celu (Yankov p. Bułgarii, nr 39084/97, § 166-176, ETPCz 2003-XII (fragmenty); Wainwright p. Zjednoczonemu Królestwu, nr 12350/04, § 42, ETPCz 2006-...). Nawet pojedyncze przypadki rewizji osobistej zostały uznane za upokarzające traktowanie odnośnie sposobu, w który zostały dokonane, możliwości, że ich celem było upokorzenie i poniżenie oraz braku uzasadnienia (por. Valašinas p. Litwy, nr 44558/98, § 117, ETPCz 2001-VIII). Trybunał podnosi także, że gdy rozkaz rozebrania się w celu przeszukania nie jest w ustalony sposób powiązany z zachowaniem bezpieczeństwa, czy zapobieganiem przestępstwom i nieporządkowi, może dojść do naruszenia artykułu 3 Konwencji (Wainwright, op. cit., § 42; Wieser p. Austrii, nr 2293/03, § 40, 22 lutego 2007 roku, w którym skarżący został rozebrany przez funkcjonariuszy policji).

W wizytowanej Izbie w punkcie 12 obowiązujących w Izbie „Zasad przyjmowania osób nietrzeźwych oraz zakres ich obsługi i opieki” przyjęto następujący zapis: *Opiekunowie zmiany dopilnowują rozebrania się osoby nietrzeźwej. W razie odmowy rozebrania, rozbierają go stosując przymus fizyczny polegający na przytrzymaniu i obezwładnieniu co umożliwi rozebranie.* Dyrektor placówki wyjaśnił wizytującemu, iż pacjenci Izby nie są obligatoryjnie rozbierani. Każdy z nich po uprzednim wyrażeniu zgody, na czas pobytu otrzymuje odzież zastępczą w postaci koszuli. Mając jednak na uwadze istniejące w Izbie uregulowania wewnętrzne **Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:** zaprzestanie praktyki przymusowego rozbierania pacjentów, która w ocenie Mechanizmu może prowadzić do poniżającego traktowania.

8.5. Prawo do opieki medycznej

Wizytowana Izba nie ma problemu z obsadą lekarską. Dyżur lekarski pełniony jest całodobowo. Nie jest natomiast zatrudniany psycholog ani terapeuta. W związku z tym cele określone w § 18 pkt 5 wskazanego powyżej rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 4 lutego 2004 r., są realizowane w ograniczonym zakresie. Jak wyjaśnił Dyrektor, w chwili obecnej profilaktyka przeciwdziałania uzależnieniu od alkoholu oraz jego skutkom, realizowana w Izbie, sprowadza się do udostępniania

pacjentom odpowiednich ulotek informacyjnych. Jednakże w ocenie **Krajowego Mechanizmu Prewencji szereg czynności związanych ze zwolnieniem pacjenta z Izby powoduje, że zadania te mogą być pomijane lub realizowane przez pracowników nierzetelnie, w tzw. „pośpiechu”**. Mechanizm rekomendował zatem **nawiązanie współpracy z psychologiem/terapeutą, dysponującym pełną wiedzą w zakresie leczenia uzależnienia, którego praca skupiałaby się wyłącznie na przeprowadzaniu rozmów profilaktycznych i motywacyjnych z pacjentami Izby.**

8.6. Poszanowanie prawa do intymności oraz prywatności

Osoby przebywające w Izbie nie miały zapewnionej intymności podczas przebierania. W magazynie do przechowywania czystej i brudnej bielizny pościelowej wyodrębniono przebieralnię. Zorganizowana ona została w pomieszczeniu łączącym depozytornie z gabinetem lekarskim. Usytuowanie przebieralni w tym miejscu powoduje, iż pacjent jest widoczny dla wszystkich osób wchodzących w tym czasie do Izby i znajdujących się ambulatorium. W pomieszczeniu tym zainstalowano również kamerę. Korzystający z niej pacjenci Izby nie mają zapewnionej intymności podczas ubierania.

Również udzielanie świadczeń medycznych odbywało się w sposób nie zapewniający poszanowania intymności i godności osobistej pacjenta. Ambulatorium usytuowano w pomieszczeniu przejściowym, bez drzwi, w ciągu komunikacyjnym „depozytornia – sala dla zatrzymanych”, między przebieralnią a korytarzem i pokojem socjalnym. Ponadto, pracownicy przechodzili przez nie „na skróty” przemieszczając się pomiędzy korytarzami a pokojem socjalnym i pokojem przyjęć. Sytuacja taka powoduje, że podczas udzielania świadczeń zdrowotnych pacjent narażony jest na obecność osób innych aniżeli niezbędny personel medyczny.

W związku z powyższym, **Krajowy Mechanizm Prewencji rekomendował:** zapewnienie pacjentom prawa do poszanowania intymności i godności osobistej w trakcie przebierania się oraz udzielanych świadczeń zdrowotnych poprzez wykonywanie ich w pomieszczeniach zamykanych, nieprzechodnych oraz usunięcie kamery z pomieszczenia przebieralni.

9. Pomieszczenia dla osób zatrzymanych jednostek organizacyjnych Policji

W pierwszym kwartale 2011 r. dokonano wizytacji jedenastu pomieszczeń dla osób zatrzymanych przy jednostkach organizacyjnych Policji³² (dalej PdOZ lub Izba). W raporcie niniejszym przedstawione zostaną również wnioski z wizytacji Pomieszczeń dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Miejskiej Policji w Kielcach, która została przeprowadzona w czwartym kwartale 2010 r. Ustalenia dokonane w trakcie wizytacji PdOZ w Zawierciu zostaną przedstawione w kolejnej informacji kwartalnej.

9.1. Warunki bytowe

W większości wizytowanych pomieszczeń dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych do wytrzeźwienia zostały zapewnione dobre warunki bytowe (odpowiednie oświetlenie, temperatura, wentylacja, wyżywienie). Jednakże w trzech przypadkach, z uwagi na bardzo zły stan techniczny pomieszczeń Krajowy Mechanizm Prewencji wydał zalecenie przeprowadzenia remontów i modernizacji (PdOZ Poznań-Stare Miasto, PdOZ Tarnów, PdOZ Oleśnica). Warunki bytowe panujące w tych Izbach mogą prowadzić do nieludzkiego traktowania umieszczonych w nich osób.

W kilku Izbach wizytujący zwrócili uwagę na zbyt niską temperaturę panującą w celach, skarżyli się również zatrzymani (PdOZ Sochaczew, PdOZ Zwolen, PdOZ Kalisz). Przedstawiciele Wydziału Prewencji KPP w Kaliszu wyjaśnili, iż nie mają możliwości zmiany tej sytuacji.

³² Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji Poznań-Stare Miasto (28.01), Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji w Oleśnie (08.02), Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji w Zwoleniu (16.02), Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji w Grodzisku Mazowieckim (18.02), Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji w Żyrardowie (18.02), Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Miejskiej Policji w Tarnowie (28.02), Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji w Oleśnicy (07.03), Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji w Sochaczewie (09.03), Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Miejskiej Policji w Kaliszu (15.03), Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji w Ostrowie Wielkopolskim (16.03), Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji w Zawierciu (29.03).

Wizytujący stwierdzili również brak oświetlenia zapewniającego właściwe warunki do czytania i pisania (PdOZ w Tarnowie, PdOZ Grodzisk Mazowiecki).

W jednej z Izb zastrzeżenia wizytujących wzbudził sposób, w jaki podawane było śniadanie dla zatrzymanych. Chleb, wędlina oraz kawałek masła rozdawane były zatrzymanym na kawałku zielonego ręcznika papierowego, przypominającego wyglądem papier toaletowy (PdOZ Poznań-Stare Miasto). **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji taka forma podawania zatrzymanym posiłków narusza prawo zatrzymanych do poszanowania ich godności i może stanowić jeden z przejawów poniżającego traktowania przebywających w Izbie osób.**

Zastrzeżenia wizytujących wzbudziła również praktyka nie wydawania osobom zatrzymanym czystej pościeli oraz koca (PdOZ Ostrów Wielkopolski, PdOZ Żyrardów). **Krajowy Mechanizm Prewencji podkreśla, że zarówno przepisy prawa polskiego (§ 10 ust. 6 załącznika do rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 13 października 2008 r. w sprawie pomieszczeń w jednostkach organizacyjnych Policji przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia oraz regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach³³ (dalej: rozporządzenie), jak i standardy międzynarodowe³⁴ wskazują na obowiązek zapewnienia osobom zatrzymanym czystej pościeli i koca.**

W kilku pomieszczeniach nie wyodrębniono pomieszczenia do używania wyrobów tytoniowych przez osoby zatrzymane, co narusza § 3 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 14 września 2001 r. w sprawie zasad dopuszczalności używania wyrobów tytoniowych na terenie obiektów podległych ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych³⁵. Z informacji udzielonej w tym zakresie przez funkcjonariuszy dyżurujących w PdOZ wynika, że zatrzymanym zgłaszającym chęć skorzystania z tego prawa, najczęściej umożliwia się palenie papierosów w toalecie (PdOZ Ostrów Wielkopolski, PdOZ Olesno, PdOZ Poznań Stare Miasto, PdOZ Sochaczew, PdOZ Oleśnica, PdOZ Żyrardów, PdOZ Kalisz, PdOZ Tarnów).

³³ Dz. U. z 2008 r. Nr 192, poz. 1187.

³⁴ Drugie Sprawozdanie Ogólne [CPT/Inf/ (92) 3] § 42.

³⁵ Dz. U. z 2001 r. Nr 106, poz. 1163.

W odpowiedzi Komendant Miejski Policji w Tarnowie poinformował Krajowy Mechanizm Prewencji, iż 2011 planowana jest modernizacja pomieszczeń dla osób zatrzymanych. Uwagi Mechanizmu w kwestii warunków bytowych zostały uwzględnione w zatwierdzonym planie przebudowy i remontu PdOZ. Wyznaczono również i oznakowano miejsce do palenia tytoniu.

9.2. Prawo do opieki medycznej

We wszystkich Izbach, z wyjątkiem jednej (PdOZ w Kaliszu), badaniu lekarskiemu poddawane są wszystkie osoby zatrzymane w celu wytrzeźwienia, pozostałe tylko wówczas, gdy jest taka potrzeba lub zatrzymany tego żąda. Badania przed umieszczeniem w Izbie wykonywane są w szpitalu bądź przychodniach NFZ. Jeśli w trakcie pobytu w Izbie osoba zatrzymana żąda konsultacji lekarskiej, do Izby wzywany jest lekarz pogotowia ratunkowego.

Z bardzo dobrą praktyką w zakresie ochrony zdrowia spotkano się w PdOZ w Kaliszu. Izba zatrudnia lekarza, który przebywa na jej terenie codziennie w godzinach od 16 do 6 rano. W pozostałych godzinach do PdOZ wzywane jest pogotowie ratunkowe.

9.3. Prawo do informacji o przysługujących prawach

Jedną z gwarancji ochrony osób pozbawionych wolności przed okrutnym, nieludzkim lub poniżającym traktowaniem jest informowanie zatrzymanych o przysługujących im prawach. W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji wysoce niepokojącym jest fakt, że w przeważającej liczbie wizytowanych Izb gwarancja ta nie została zapewniona (PdOZ w Grodzisku Mazowieckim, PdOZ Ostrów Wielkopolski, PdOZ Sochaczew, PdOZ Tarnów, PdOZ Zwoleń, PdOZ Kalisz, PdOZ Kielce, PdOZ Poznań, PdOZ Oleśnica).

Zatrzymani mogą zapoznać się z treścią regulaminu pobytu w Izbie, który najczęściej jest umieszczony w dyżurce lub wywieszony na korytarzu w pobliżu dyżurki. Osoby, z którymi rozmawiano w trakcie rozmów indywidualnych informowały wizytujących, że nie zostały pouczone o możliwości wniesienia zażalenia na zatrzymanie w terminie 7 dni do sądu. W wielu Izbach sygnały odebrane od

zatrzymanych w kwestii znajomości przysługujących im uprawnień świadczyły w sposób dobitny o iluzoryczności zapoznania się z treścią regulaminu przez osoby umieszczane w Izbie w trakcie czynności z tym związanych. **Zdaniem przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji niezbędna jest zmiana sposobu zapoznawania się osób zatrzymanych z treścią regulaminu pobytu w PdOZ na taki, który będzie dawał im gwarancję przyswojenia jego postanowień w warunkach wolnych od pośpiechu i konieczności wykonywania innych czynności. Umieszczenie regulaminu na drzwiach pokoju lub wydawanie go każdemu z zatrzymanych zwiększyłyby możliwość zapoznania się z nim przez przebywające w PdOZ osoby.** Warto również zauważyć, iż obowiązek poinformowania osób zatrzymanych o przysługujących im uprawnieniach wraz z pouczeniem co do sposobu skorzystania z tychże, niebudzący wątpliwości na gruncie prawa krajowego, stanowi również jedną z zasad dotyczących postępowania z osobami zatrzymanymi, zawartych w Zbiorze zasad ochrony wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie zatrzymania lub uwięzienia³⁶. Zgodnie z Zasadą 13 przywołanego dokumentu *każdy, w chwili swojego aresztowania oraz w momencie rozpoczęcia pozbawienia go wolności lub uwięzienia lub niezwłocznie po tym momencie, otrzyma od organu władzy odpowiedzialnego za jego aresztowanie, pozbawienie go wolności lub uwięzienie odpowiednio, informacje na temat jego praw wraz z ich objaśnieniem oraz na temat sposobu, w jaki może z nich skorzystać.*

Takie samo stanowisko wyraził również CPT podkreślając, iż prawa osób pozbawionych wolności nie mają większej wartości, jeśli osoby te nie są świadome ich istnienia³⁷.

W odpowiedzi na zalecenia Krajowego Mechanizmu Prewencji Zastępca Komendanta Stołecznego Policji poinformował Mechanizm, iż wydano stosowne polecenia mające na celu umożliwienie osobom zatrzymanym szczegółowe zapoznanie się z regulaminem pobytu w PdOZ. Z kolei w PdOZ w Zwoleniu zmieniono sposób udostępniania zainteresowanym regulaminu z zewnętrznej, na wewnętrzną stronę pokoju.

³⁶ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 9 grudnia 1988 r.

³⁷ § 44 Dwunastego Sprawozdania Ogólnego Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Poniżającemu traktowaniu albo Karaniu (CPT/Inf (2002)12).

9.4. Prawo osoby zatrzymanej do żądania powiadomienia osób bliskich o sytuacji prawnej, w której się znajduje

Kolejnym niezwykle istotnym uprawnieniem osób zatrzymanych, gwarantującą ochronę przed niewłaściwym traktowaniem jest prawo osoby zatrzymanej do żądania powiadomienia osób bliskich o swojej sytuacji prawnej. Brak informowania o przysługujących zatrzymanym prawach wpłynął również negatywnie na realizację tego uprawnienia. Przy czym w przypadku osób, które zostały właściwie poinformowane o tym prawie i z niego skorzystały – nie były bezpośrednimi realizatorami swojego uprawnienia. To funkcjonariusze policji informowali wskazane przez zatrzymanych osoby o fakcie zatrzymania. Jak wynika z informacji udzielonej w tym zakresie przez Komendantów wizytowanych Izb, w przypadku braku możliwości telefonicznego poinformowania osoby trzeciej o fakcie zatrzymania, pod wskazany przez zatrzymanego adres udaje się patrol policji w celu przekazania tej informacji. **Krajowy Mechanizm Prewencji podkreśla, że zgodnie ze Zbiorem zasad mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia: niezwłocznie po zatrzymaniu oraz po każdym przeniesieniu z jednego miejsca aresztowania lub uwięzienia do innego, osoba aresztowana lub uwięziona będzie uprawniona powiadomić, bądź też domagać się od właściwego organu powiadomienia członków jej rodziny lub innych właściwych osób według swojego wyboru, o jej zatrzymaniu, aresztowaniu lub uwięzieniu, bądź o przeniesieniu i o miejscu, w którym jest przetrzymywana (Zasada 16.1).** Praktyka w wizytowanych placówkach wskazuje na to, iż powiadomienie, o którym mowa w powyższej zasadzie, wykonywane jest wyłącznie przez funkcjonariuszy policji. **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, w pierwszej kolejności należałoby więc rozważyć możliwość samodzielnej realizacji przysługującego zatrzymanym prawa do powiadomienia osoby trzeciej, zaś tylko w sytuacjach szczególnych prawo to realizować za pośrednictwem funkcjonariuszy policji.**

9.5. Prawo do prywatności

W kilku Izbach wizytujący spotkali się również z praktykami, które bezpośrednio naruszają prawo zatrzymanych do poszanowania prywatności oraz intymności. Przykładowo w PdOZ w Tarnowie oraz PdOZ w Ostrowie Wielkopolskim kontrola osobista zatrzymanych mężczyzn przeprowadzana jest w dyżurce, natomiast kobiet – w pokoju lekarskim. **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji pokój dyżurnego nie zapewnia warunków gwarantujących dokonanie kontroli bez obecności osób postronnych, a tym poszanowania intymności i godności osobistej zatrzymanego, co następnie może prowadzić do naruszenia art. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.** W związku z powyższym, zalecano, aby kontrolę osobistą mężczyzn również przeprowadzać w miejscu odosobnionym, np. pokoju lekarskim.

W kilku Izbach rekomendowano również wyposażanie kabin prysznicowych w przesłony zapewniające intymność osobie kąpiącej się. Wielokrotnie funkcjonariusze dyżurujący w Izbach wyjaśniali, że osoby zatrzymane korzystają z pomieszczenia sanitarnego pojedynczo. Krajowy Mechanizm Prewencji zaznacza jednak, iż wgląd do pokoju sanitarnego podczas kąpieli osoby zatrzymanej mają również funkcjonariusze poprzez szyby, w które bardzo często wyposażone są drzwi sanitariatów (PdOZ Tarnów, PdOZ Poznań). **W opinii Krajowego Mechanizmu Prewencji obecność osoby trzeciej podczas kąpieli zatrzymanego, bez umożliwienia zasłonięcia kabiny prysznicowej narusza ludzką godność poprzez niezapewnienie intymności kąpiącemu.**

Komendant Miejski Policji w Tarnowie pozytywnie ustosunkował się do zaleceń Mechanizmu.

10. Domy pomocy społecznej

W pierwszym kwartale 2011 r. wizytacje Krajowego Mechanizmu Prewencji objęły dwa domy pomocy społecznej³⁸ (dalej DPS, Dom).

³⁸ Dom Pomocy Społecznej w Zakrzewie (19-21.01), Dom Pomocy Społecznej w Gołuszycach (2-4.02).

10.1. Warunki bytowe

Stan techniczny obydwu wizytowanych placówek był dobry, nie wymagający przeprowadzenia remontów. Obiekty DPS w Gołuszycach przystosowane były w pełni do potrzeb osób niepełnosprawnych. Jak wynika z informacji udzielonej przez dyrektora placówki oraz Mieszkańców, z którymi rozmawiano, każdy z pensjonariuszy Domu miał realny wpływ na estetykę zajmowanego pokoju poprzez możliwość wyboru koloru ścian czy rodzaju mebli. Stan czystości zwizytowanych pokoi również nie budził zastrzeżeń, były one estetyczne, wolne od nieprzyjemnych zapachów (DPS w Gołuszycach). Sanitariaty były czyste, dobrze wyposażone i zapewniały intymność korzystającym z nich osób.

Z rozmów z Mieszkańcami wynika, iż codziennie w tzw. kuchenkach terapeutycznych, zlokalizowanych w poszczególnych zespołach, o godz. 14.30 wydawana jest herbata/kawa, zaś o godz. 15.00 chleb. Każdy z Mieszkańców może wówczas przygotować sobie dodatkowe wyżywienie. Wizytujący zwrócili jednak uwagę, iż asortyment spożywczy jest niewystarczający do przygotowania odpowiedniego posiłku. W dniu wizytacji dostępne były jedynie wyżej wspomniane napoje oraz suchy chleb, w niektórych zespołach dodatkowo dżem. Również rygorystyczne ograniczenia czasowe w spożywaniu tych posiłków budzą wątpliwości. Mieszkańcy podkreślali, że jest to dla nich dość uciążliwe. W związku z tym, **przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecili** rozważenie możliwości zapewnienia większego dostępu do drobnych posiłków i napojów między posiłkami (DPS Gołuszyce).

Wątpliwości przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji wzbudziły zasłyszane od Mieszkańców sygnały na temat konieczności sprzątania przez nich pokoi, sanitariatów, korytarzy. Potwierdziła to analiza wybranego losowo fragmentem zapisu monitoringu, na którym widoczny był Mieszkaniec sprzątający klatki schodowe i palarnie w jednym z obiektów. Wizytujący wskazali, że usługi w zakresie utrzymania czystości Domu świadczy placówka i Mieszkańcy nie powinni być wykorzystywani do tego typu czynności. Dlatego też **Mechanizm zalecił**, aby we właściwy sposób były

realizowane usługi w zakresie utrzymania czystości Domu, bez zbędnego angażowania w te czynności Mieszkańców (DPS Gołuszyce).

10.2. Prawo do opieki medycznej oraz oddziaływania terapeutyczne

Zgodnie z ustaleniami Krajowego Mechanizmu Prewencji prawo do umożliwienia korzystania mieszkańcom z usług opieki medycznej jest respektowane. W placówkach zatrudniani są lekarze psychiatry (w DPS w Gołuszycach zatrudnionych jest 2 lekarzy psychiatrów, w DPS w Zakrzewie lekarz psychiatra obejmuje mieszkańców opieką w miarę potrzeb, z informacji przekazanych w tym zakresie przez Dyrektora wynika, iż przyjeżdża on do placówki średnio 2 – 4 razy w miesiącu). Dyżury pełni również lekarz pierwszego kontaktu (raz w tygodniu – DPS w Gołuszycach). Konsultacje lekarzy specjalistów odbywają się poza placówką na zasadach ogólnych (NFZ).

Pomoc psychologiczno-terapeutyczną sprawują instruktorzy terapii zajęciowej, terapeuci, psycholodzy bądź pedagodzy. W placówkach prowadzona jest terapia zajęciowa. Mieszkańcy chętnie w niej uczestniczą. Na co dzień mieszkańcy placówki mogą korzystać z zajęć plastycznych i manualnych (origami, wykonywanie dekoracji z drewna, papieroplastyka, wykonywanie drobnych ozdób z wikliny), świetlicowych (czytanie książek, prasy, gry planszowe, układanie puzzli, kalambury, tenis stołowy, oglądanie filmów), ruchowych (spacery, gry zespołowe, pielęgnacja kwiatów, piesze wycieczki) czy kulinarnych (przygotowywanie prostych potraw).

Poza zajęciami terapeutycznymi, w Domach prowadzona jest również rehabilitacja ruchowa, w odpowiednio wyposażonej sali zajęć ruchowych. Z informacji przekazanych przez kierownictwo placówki wynika, że z rehabilitacji oraz ćwiczeń ruchowych skorzystać może każdy z mieszkańców DPS, który wyrazi taką chęć. Równie ważną rolę w życiu pensjonariuszy Domu odgrywają organizowane corocznie imprezy kulturalno – oświatowe.

10.3. Traktowanie mieszkańców i przymus bezpośredni

Atmosfera panująca w Domach w trakcie wizytacji była właściwa. Zauważono, iż zarówno jego Dyrektorzy, jak i kadra są w pełni zorientowani co do potrzeb i upodobań poszczególnych mieszkańców. Większość mieszkańców, z którymi rozmawiali przedstawiciele KMP dobrze oceniał pracę personelu (DPS w Gołuszycach, DPS w Zakrzewie). Pojedyncze osoby opisywały sytuację, które można uznać za niewłaściwe traktowanie, tj. bicie po głowie, szarpanie, wyzywanie, zamykanie w łazience. Jednakże żadna z osób nie potrafiła wskazać szczegółów co do okoliczności, miejsca i czasu opisywanych zdarzeń. (DPS w Gołuszycach).

Z informacji przekazanych przez Dyrektorów placówek wynika, iż w ciągu ostatnich dwóch lat w wizytowanych Domach nie stosowano środków przymusu bezpośredniego, a w przypadkach agresji czy autoagresji mieszkańców jest wzywane pogotowie ratunkowe. Jednakże jak wskazują zapisy znajdujące się w dokumentacji placówek, pracownicy w pewnych sytuacjach stosują przymus bezpośredni (np. przytrzymanie lub przymusowe zastosowanie leków), nie do końca mając tego świadomość.

W rozmowach z personelem DPS wizytujący zauważyli, że ich wiedza na temat stosowania przymusu bezpośredniego nie jest wystarczająca, mimo że plan szkoleń personelu obejmował szkolenie w tym zakresie (DPS w Gołuszycach). Z kolei w DPS w Zakrzewie personel nie legitymuje się przeszkoleniem w zakresie stosowania środków przymusu bezpośredniego. Kierownik działu terapeutyczno-opiekuńczego przyznała, iż jedyną formą uświadamiania personelu w tym zakresie było spotkanie prowadzone przez nią, na którym omówiła regulację prawną dotyczącą stosowania środków przymusu bezpośredniego w domach pomocy społecznej.

W związku z ustaleniami poczynionymi w tym zakresie przez przedstawicieli Mechanizmu, poinformowano Dyrektorów placówek, iż jego pracownicy mają prawo do stosowania przymusu bezpośredniego w postaci przytrzymania, przymusowego podania leków, unieruchomienia oraz izolacji – pod warunkiem, że formy te stosowane są po zaistnieniu (a więc nie prewencyjnie) wystarczających w świetle prawa przesłanek, przez wyszkolony personel, a ich użycie jest właściwie dokumentowane. Owe wymogi sankcjonowane są ustawą z 19 sierpnia 1994 r. o

ochronie zdrowia psychicznego³⁹ oraz rozporządzenia Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 23 sierpnia 1995 r. w sprawie sposobu stosowania przymusu bezpośredniego⁴⁰. **Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił:** przeszkolenie personelu w zakresie stosowania przymusu bezpośredniego zgodnie z wskazanymi powyżej przepisami.

10.4. Prawo do kontaktów ze światem zewnętrznym

Pensjonariusze mogą opuszczać placówkę w zależności od stanu zdrowia, po uprzednim odnotowaniu zamiaru wyjścia wraz ze wskazaniem miejsca docelowego oraz godziny planowanego powrotu, w prowadzonym w tym celu zeszycie wyjść.

10.5. Prawo do skargi

Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecali również uporządkowanie sprawy dokumentowania skarg i wniosków składanych przez Mieszkańców. W DPS w Gołuszycach prowadzono książkę skarg i wniosków, jednakże ostatni wpis pochodził z 2007 r. Według deklaracji Dyrektora od tego czasu nie zgłaszano skarg pisemnych. Jeśli chodzi o problemy sygnalizowane ustnie, nie były one protokołowane. Jak wyjaśnił Dyrektor, nie było konieczne ich zapisywanie, gdyż są one na bieżąco rozpatrywane przez niego na spotkaniach Społeczności Terapeutycznej Domu. Sytuacja taka wzbudziła jednak wątpliwości wizytujących. **W ocenie Mechanizmu skargi ustne również powinny być odnotowywane w książce skarg i wniosków** (DPS Gołuszyce). Natomiast w DPS w Zakrzewie istnieje wewnętrzny dokument, który reguluje kwestię przyjmowania i rozpatrywania skarg i wniosków Mieszkańców. Zgodnie z postanowieniami Instrukcji, każdy z mieszkańców ma prawo do składania skarg i wniosków. Również ich przedmiot nie jest limitowany – skarga lub wniosek mogą dotyczyć codziennych spraw związanych z pobytem w Domu. Złożone przez mieszkańców skargi i wnioski (zarówno w formie pisemnej jak i ustnej) ewidencjonowane są w zeszycie skarg i wniosków. Analiza tego dokumentu przez przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji ujawniła, iż ostatnia zaewidencjonowana skarga (ustna) pochodziła z dnia 7 stycznia 2009 r.

³⁹ Dz. U. Nr 111 poz. 535 ze zm.

⁴⁰ Dz. U. Nr 103 poz. 514

Z wyjaśnień Dyrekcji wynika, iż odstępianie od ujmowania w ewidencji skarg i wniosków mieszkańców podyktowane było naturą tychże, która w jego opinii była zbyt błaha. Sytuacja taka wzbudziła jednak wątpliwości wizytujących. W opinii Mechanizmu, w związku z postanowieniami Instrukcji oraz dotychczasową praktyką ewidencjonowania wszelkich skarg mieszkańców w zeszycie skarg, administracja placówki winna wrócić do zarzuconej na początku 2009 r. dobrej praktyki w tym zakresie.

Dyrektor DPS w Zakrzewie poinformował, iż wszystkie zauważone przez Krajowy Mechanizm Prewencji nieprawidłowości zostały wyeliminowane, przeprowadzono szkolenie dla personelu DPS dotyczące stosowania przymusu bezpośredniego, na spotkaniu społeczności kierownik działu terapeutyczno-opiekuńczego przypomniała Mieszkańcom o możliwości składania skarg i wniosków zgodnie z obowiązującą instrukcją.

Opracowała: Magdalena Chmielak